

CoVa 2.0

Werkblad beschrijving interventie

Colofon

Ontwikkelaar / licentiehouder van de interventie

Naam organisatie: Reclassering Nederland

E-mail: r.henskens@reclassering.nl

Telefoon: 030 – 232 49 85

Website (van de interventie):

Contactpersoon

Vul hier de contactpersoon voor de interventie in, wanneer deze afwijkt van de ontwikkelaar of licentiehouder.

Naam: Dr. Renée Henskens

E-mail: Zie boven.

Telefoon:

Referentie in verband met publicatie

Naam auteur interventiebeschrijving: Renée Henskens

Titel interventie: CoVa 2.0

Databank(en): Justitiële interventies

Plaats, instituut: Utrecht; NJI, Movisie, Trimbos-instituut

Datum: 24 juni 2016

Inhoud

Samenvatting	4
Korte samenvatting van de interventie	4
Doelgroep	4
Doel	4
Aanpak.....	4
Materiaal	4
Onderbouwing	4
Onderzoek	5
Inleiding: doorontwikkeling van CoVa	6
1. Uitgebreide beschrijving	6
Beschrijving interventie	
1.1 Doelgroep	8
1.2 Doel	10
1.3 Aanpak	11
2. Uitvoering	15
3. Onderbouwing	20
4. Onderzoek	30
4.1 Onderzoek naar de uitvoering.....	30
4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten.....	34
5. Samenvatting Werkzame elementen	38
6. Aangehaalde literatuur	40

Samenvatting

Korte samenvatting van de interventie

De cognitieve vaardigheidstraining CoVa 2.0 baseert zich op het uitgangspunt dat veel antisociaal gedrag voortkomt uit het feit dat delinquenten niet in staat zijn om hun doelen op een prosociale manier te bereiken omdat zij verschillende cognitieve vaardigheden missen. Deze tekorten zijn niet gerelateerd aan intelligentie of opleidingsniveau maar hebben betrekking op denkwijzen en houding die leiden tot antisociaal gedrag.

CoVa 2.0 geeft justitiabelen handvatten om de risico's voor een criminele carrière terug te dringen en hen te ondersteunen bij een prosociale houding. De training richt zich op het versterken van o.a. impulscontrole, probleemoplossend vermogen en kritisch redeneren. De focus ligt niet rechtstreeks op het aanpakken van crimineel gedrag maar op het ontwikkelen van vaardigheden om op een meer prosociale manier te denken en te handelen. De hypothese is dat met het bevorderen van cognitieve vaardigheden, de criminele recidive afneemt. In januari 2016 starten de trainers met het geven van CoVa 2.0.

Doelgroep

CoVa 2.0 wordt ingezet bij justitiabelen (mannen en vrouwen) die door een gebrek aan cognitieve vaardigheden strafbare feiten plegen. Het betreft (jong)volwassen justitiabelen met een laag tot zeer hoog recidiverisico. Omdat het programma generiek van aard is, kunnen justitiabelen uit alle dadercategorieën instromen (ook zedendelinquenten). CoVa 2.0 is tevens geschikt voor delinquenten die geen, of slechts gedeeltelijk, verantwoordelijkheid nemen voor hun delict. Het delict wordt namelijk niet rechtstreeks in het programma besproken. Tbs-ers en justitiabelen zonder geldige verblijfsvergunning worden geëxcludeerd van deelname.

Doel

Na afronding van CoVa 2.0 beheerst de deelnemer beter zijn impulsen, heeft hij een groter probleemoplossend vermogen en is hij beter in staat kritisch te redeneren. Met deze vorderingen in cognitieve vaardigheden is hij beter in staat problemen te voorkomen en/of lost hij deze efficiënter op.

Aanpak

CoVa 2.0 is, vanwege een mix van groepsbijeenkomsten (12x) en individuele sessies (3x), een flexibele, hoog-responsieve training met een sterke persoonlijke relevantie voor de deelnemer. De training wordt, in tegenstelling tot zijn voorgangers CoVa en CoVa 1.0, in carrouselvorm gegeven. Een deelnemer kan in vier verschillende Clusters starten. De bijeenkomsten vinden eens per week plaats.

Materiaal

Er is voorlichtingsmateriaal ontwikkeld voor de opdrachtgevers (Openbaar Ministerie/Zittende Magistratuur/Dienst Justitiële Inrichtingen) en deelnemers van CoVa 2.0. Ook is een management- en trainershandleiding geschreven. Voor de implementatie van CoVa 2.0 wordt de Managementhandleiding van de oorspronkelijke CoVa gevolgd. Ook worden aanvullende implementatie activiteiten uitgevoerd zoals informatiebijeenkomsten in de regio's en trainersopleidingen en bijscholingen van trainers.

Onderbouwing

De oorzaak van cognitieve vertekeningen ligt in meerdere dynamische factoren die elkaar wederzijds beïnvloeden. Risicofactoren in het individuele domein zijn o.a. impulsief en risicozoekend gedrag en onvoldoende ontwikkelde morele opvattingen. Vaak zijn deze criminogene factoren gerelateerd aan antisociaal gedrag of een gedragsstoornis. Andere voorbeelden zijn een gebrek aan emotieregulatievaardigheden, sociale en verbale vaardigheden, communicatie- en oplossingsvaardigheden en een gevoel van eigenwaarde.

Cognitieve beperkingen verhogen de kans op criminele recidive. Bijvoorbeeld, taalvaardigheden zijn belangrijk bij de ontwikkeling van zelfcontrole en een tekort aan zelfcontrole bevordert de ontwikkeling van impulsief en antisociaal gedrag. 'Copingvaardigheden' doen een beroep op de executieve functies, namelijk het kunnen reguleren van emoties en het toepassen van oplossingen en sociale vaardigheden. Probleemoplossingsvaardigheden schieten tekort wanneer iemand onvoldoende grenzen stelt of onvoldoende in staat is zich verbaal te weren in een conflict.

Het is evident dat criminaliteit lastiger gedijt in de aanwezigheid van protectieve factoren: als er in het leven van de justitiabele een ondersteunend netwerk, intieme relatie, zingeving of religie aanwezig is, dan is de kans groter dat de criminaliteit 'uitdooft'.

Uit wetenschappelijke literatuur blijkt dat cognitieve vaardigheden aan te leren zijn. Mensen hebben een flexibel cognitief systeem dat zich, door blootstelling aan oefeningen in het dagelijks leven, uit kan breiden. Onderzoek in de afgelopen twintig jaar stelden op CGT gerichte programma's in een positief daglicht. Meta-analyses lieten afnames in recidive zien van 50%.

In CoVa 2.0 worden de denkfouten van de doelgroep aangepakt. De (sub)doelen van de training hebben betrekking op denkvaardigheden, houding en gedrag van de deelnemers. Er is ook aandacht voor positieve levensdoelen. Het programma werkt met in de CGT beproefde methoden zoals de ZIT-benadering (zelspraak), LOS OP, het bespreken van een moreel dilemma. MI vormt de basis.

Onderzoek

In de periode 2004–2015 zijn vijf wetenschappelijke onderzoeken uitgevoerd naar de werkzaamheid van de oorspronkelijke CoVa. Het betreffen twee doelmatigheidsonderzoeken, twee procesevaluaties en een recidivestudie.

De eerste procesevaluatie (2004) signaleerde knelpunten in de uitvoering en sprak van 'aanloopproblemen'. In de tweede procesevaluatie (2009) vond men de kwaliteit van de trainingen en trainers, en daarmee de programma-integriteit, niet altijd voldoende.

In beide doelmatigheidsonderzoeken (resp. 2007 en 2012) werden enkele bescheiden effecten in de gewenste richting gevonden op de programmadoelen van CoVa. De onderzoekers concludeerden dat een groot effect van CoVa ook niet te verwachten was: het betrof een kortdurende training bij justitiabelen met een gemiddeld recidiverisico. Dit is een lastig te trainen doelgroep. In de eerste studie deden hoog-recidivegroepen het beter dan de lagere recidivegroepen. In tegenstelling tot de verwachting op basis van de What Works literatuur, werd in de tweede studie geen samenhang gevonden tussen programma-integriteit en de gevonden effecten.

De recidivestudie (2015: nog niet openbaar) toonde een significant positief effect op recidivefrequentie en recidive-impact. De onderzoekers spraken van 'zwakke aanwijzingen voor de effectiviteit van CoVa'. De gevonden effecten op recidive waren weliswaar niet groot maar vergelijkbaar met wat er in Nederland in soortgelijke situaties is gemeten.

Er is veel internationaal onderzoek uitgevoerd naar de Engelse variant ETS. In de laatste twee effectstudies wordt gepleit voor meer aandacht voor cliëntkenmerken in de toewijzing naar gedragsinterventies omdat specifieke doelgroepen (bijv. plegers van geweldsdelicten, zedendelinquenten, drugsverlaafden) meer profiteren van dergelijke programma's dan andere.

1. Uitgebreide beschrijving

Inleiding: doorontwikkeling van CoVa

CoVa

Interventies gericht op het verbeteren van de cognitieve vaardigheden kunnen leiden tot een betere sociale aanpassing en vermindering van recidive bij justitiabelen. Omdat in 2004 dergelijke programma's in Nederland niet beschikbaar waren, heeft de Werkgroep Interventies van het programma Terugdringen Recidive besloten de in Engeland effectief gebleken training Enhanced Thinking Skills (ETS) in Nederland in te voeren. De Nederlandse versie, Cognitieve Vaardigheden (CoVa) genaamd, was bedoeld voor alle dadertypes en werd zowel intramuraal (in detentie) als extramuraal (bij de reclassering) uitgevoerd.

In CoVa leert de deelnemer in lastige situaties zijn emoties en niet-helpende gedachten te herkennen en ermee om te gaan, zijn impulsieve gedrag te beheersen en assertieve oplossingen te bedenken voor zijn problemen. CoVa bestond uit 21 sessies van circa 2,5 uur en werd groepsgewijs aangeboden. Een groep bestond uit maximaal 12 deelnemers. Er vonden twee sessies per week plaats. De totale duur van CoVa bedroeg ongeveer tien weken.

CoVa heeft bijna negen jaar in zijn oorspronkelijke vorm gedraaid. In de daarop volgende jaren is het programma twee keer op onderdelen aangepast (versies 1.0 en 2.0). Benadrukt moet worden dat er aan de *vorm* van de training is gesleuteld en niet aan de *inhoud*: de programmadoelen en werkzame elementen van de originele CoVa zijn ongewijzigd gebleven, met als doel de theoretische basis van het programma overeind te houden.

CoVa 1.0

In 2012 heeft het 3RO Facilitair Interventie Team (FIT) van Reclassering Nederland eerste wijzigingen op CoVa aangebracht. Dit gebeurde in nauwe afstemming met de CoVa trainers en Linda Blut: een van de ontwikkelaars van ETS, tevens lid van de Erkenningscommissie van Engeland en Wales. Belangrijkste reden van deze doorontwikkeling was dat bepaalde onderdelen van CoVa niet goed liepen in de praktijk. Daarbij was het aanbod in Engeland inmiddels geïnnoveerd: ETS was om diverse redenen vervangen door het Thinking Skills Programme (TSP: Harris & Riddy, 2008).

In CoVa 1.0 (22 sessies van circa 2,5 uur) werden op advies van Linda Blut 4 individuele sessies ingebouwd waarin maatwerk kon worden geleverd. Uit literatuur bleek dat een mix van groepstrainingen en individuele sessies meerwaarde heeft (Khodayarifard e.a, 2010). Bovendien kon met het leggen van persoonlijk contact de uitval worden teruggedrongen. In twee individuele tussentijdse gesprekken werden de probleemoplossingsstrategieën besproken. Ook werd in CoVa 1.0 meer aandacht besteed aan de uitleg van emoties. Een paar oefeningen m.b.t. morele dilemma's werden geschrapt omdat ze te ingewikkeld bleken voor de deelnemers.

CoVa 1.0 heeft drie jaar met succes gedraaid: uit coachinggesprekken met trainers weten we dat zowel trainers als deelnemers over het algemeen tevreden waren. Wel werden enkele verbeteringsuggesties gedaan (zie CoVa 2.0).

CoVa 2.0

CoVa 2.0 is in 2015 ontstaan uit CoVa 1.0, ten gevolge van de hervormingsslag die het FIT heeft geslagen op alle gedragstrainingen van de reclassering (voor een toelichting, zie paragraaf 2.6).

CoVa 2.0 is korter en heeft een 'carrousel' vorm. In CoVa 2.0 zijn de onderdelen uit CoVa 1.0 'opgeknipt', herschreven en verdeeld over vier Clusters. Onderdelen die qua thema bij elkaar horen, zijn samen in een Cluster gevoegd. Deelnemers kunnen in ieder Cluster in- en uitstromen. De training dient volledig gevolgd te worden en bestaat uit 12 groeps- en 3 individuele bijeenkomsten. De groepsessies duren 2 uur, de individuele sessies 1 uur. De groepsbijeenkomsten worden gegeven door twee trainers, echter, wanneer er minder dan vier deelnemers zijn, kan worden volstaan met een trainer.

CoVa 1.0 bestond uit 22 sessies (waarvan 4 individuele sessies) van 2,5 uur. CoVa 2.0 is teruggebracht naar 15 sessies van 2 uur. Drie van de 15 sessies zijn individueel en duren 1

uur. De belangrijkste reden van inkorting van het programma is dat we gedragsinterventies van de reclassering vraaggestuurd willen laten zijn: de regio's vragen om snel inzetbare trainingen die (ook) voor een lichtere doelgroep geschikt zijn. Uit coaching gesprekken met trainers bleek dat CoVa 1.0 ingekort kon worden. Deze versie bleek een aantal onnodige uitwijdingen te bevatten, evenals oefeningen die te hoog gegrepen waren voor de doelgroep.

De primaire programmadoelen zijn goed voor ogen gehouden bij het inkorten van de interventie. In CoVa 2.0 zijn de volgende aanpassingen gedaan:

- De oefening 'Creatieve denkgereedschappen' van De Bono is verwijderd, met als reden dat de primaire focus van CoVa 2.0 op impulsbeheersing, probleemoplossend vermogen en kritisch redeneren ligt. In CoVa 2.0 is nog wel enige aandacht voor creatief denken in de basisoefeningen 'Verplaatsen in een ander' en 'Perspectief nemen' maar het staat minder centraal. Uit coaching gesprekken met CoVa trainers bleek bovendien dat zij de methodiek van De Bono lastig uitvoerbaar vonden, waardoor de oefeningen niet goed tot hun recht kwamen. *Tijds winst: 7 à 8 uur¹.*
- Drie oefeningen sociale vaardigheden zijn verwijderd: 1) Reageren op mislukkingen, 2) Iemand overtuigen, en 3) Onderhandelen. Deze oefeningen raakten niet de kern van de primaire programmadoelen van CoVa 2.0. *Tijds winst: 3 uur.*
- Het spel 'Oefening van de overlevenden' is verwijderd om dezelfde reden als hierboven. *Tijds winst: 1 uur.*
- De 'Probleem OplossingsStrategie' (POS) is vervangen door de LOS OP-Methode. POS werd met 7 stappen als te uitgebreid ervaren door de deelnemers. LOS OP heeft 5 stappen en is eenvoudiger qua opzet. *Tijds winst: 2,5 uur.*
- De quis in de laatste sessie is verwijderd. Een quis ('test je kennis') is geen geschikte werkvorm in een carrousseltraining omdat ervaren en onervaren deelnemers samen in een Cluster zitten. *Tijds winst: 1 uur.*
- De bespreking van het morele dilemma is verplaatst naar het individuele tussengesprek. De reden daarvoor staat beschreven in het Werkblad (zie paragraaf Inhoud van de interventie). *Tijds winst: 1 uur.*
- Het 'Persoonlijk Actieplan' is vervangen door het individuele eindgesprek. *Tijds winst: 0,5 uur.*
- De theoretische uitleg van 'De keten van gedachten' is vervangen door een voor zichzelf sprekend filmfragment. *Tijds winst: 0,5 uur.*
- De oefening 'Een conflict uitspelen voor de groep' is geschrapt omdat deelnemers het te lastig vonden om zich in te leven in een groepslid die iemand uit zijn netwerk speelde. *Tijds winst: 0,5 uur.*
- De theoretische uitleg 'Welke conflicten zijn er?' is eruit gehaald omdat deelnemers deze niet onthielden. *Tijds winst: 0,75 uur.*

Verder zijn de sessies gecomprimeerd, in die zin dat veel theoretische uitleg aan het begin is ingekort. Echter, de theoretische basis, het verklarings- en verandermodel, de programmadoelen en werkzame elementen van CoVa gelden ook voor CoVa 2.0. Wel zijn de instroomcriteria gewijzigd. Dit had twee redenen. In de eerste plaats wijzigde de RISC versie, waarmee twee selectiecriteria voor CoVa 1.0 vervielen, te weten dominant gedrag en zelfbeheersing. Voorts hebben we de inclusiecriteria moedwillig verruimd, met als doel de instroom op te hogen. CoVa 2.0 is, evenals onze andere gedragstrainingen, toegankelijk gemaakt voor laag-risicogroepen, die in een aparte carroussel of individueel kunnen worden getraind (voor meer info over selectiecriteria, zie paragraaf 1.1).

Bovengenoemde aanpassingen zijn om verschillende redenen gedaan. Reclassering Nederland wil met de nieuwe training beter aansluiten bij de vraag vanuit de praktijk naar een training waar deelnemers sneller kunnen instromen (minder lange wachtlijst door carrouselvorm) en waarbij de inhoud beter aansluit bij de deelnemers. Daarnaast is de huidige training ook geschikt voor deelnemers die via een andere route, bijvoorbeeld via 'Zo Spoedig Mogelijk' (ZSM²) worden aangemeld.

¹ De aangegeven tijds winsten zijn schattingen.

² ZSM is een snelle afdoening in ketensamenwerkingsverband.

Erkenningstraject CoVa

In december 2007 heeft de toenmalige Erkeningscommissie Gedragsinterventies Justitie de CoVa het oordeel Erkend gegeven. De geldigheid van dit oordeel verviel na vijf jaar, tenzij het programma voor een tussentijdse beoordeling werd voorgedragen. Dit is gebeurd in oktober 2012. In december 2012 is deze erkenning, naar aanleiding van de uitkomsten van het doeltreffendheidsonderzoek van Buysse en Loef (2012), verlengd met drie jaar, tot december 2015. Binnen deze termijn moest de effectiviteit van het programma zijn aangetoond. Deze recidivestudie is in oktober 2015 afgerond: de resultaten worden in februari 2016 openbaar gemaakt. Vooruitlopend op deze publicatie worden in dit werkblad de bevindingen onder embargo gepresenteerd.

Beschrijving interventie

1.1 Doelgroep

Uiteindelijke doelgroep

CoVa 2.0 wordt in Nederland ingezet bij zowel mannelijke als vrouwelijke justitiabelen die door een gebrek aan sociaal-cognitieve vaardigheden strafbare feiten plegen. Het betreft (jong)volwassen justitiabelen met een laag tot zeer hoog recidiverisico. Omdat het programma generiek van aard is, kunnen justitiabelen uit alle dadercategorieën instromen (ook zedendelinquenten). CoVa 2.0 is tevens geschikt voor delinquenten die geen, of slechts gedeeltelijk, verantwoordelijkheid nemen voor hun delict omdat het delict niet rechtstreeks in het programma besproken wordt. Tbs-ers en justitiabelen zonder geldige verblijfsvergunning worden geëxcludeerd van deelname.

Intermediaire doelgroep

N.v.t.

Selectie van doelgroepen

Kader

CoVa 2.0 wordt zowel intramuraal als extramuraal uitgevoerd, op alle locaties van Reclassering Nederland en het Gevangeniswezen. Er is sprake van een landelijk dekkend aanbod.

Extramuraal zijn de volgende modaliteiten mogelijk:

- Een sepot onder voorwaarden, met als bijzondere voorwaarde de training en toezicht op de naleving van de bijzondere voorwaarde door de reclassering;
- Een beslissing van de Officier van Justitie (OM-afdoening), waarbij de training wordt opgelegd als bijzondere voorwaarde in combinatie met toezicht op naleving van de voorwaarde;
- Schorsing voorlopige hechtenis met bijzondere voorwaarde Training en toezicht op de naleving van de bijzondere voorwaarde door de reclassering;
- Een vonnis met een (deels) voorwaardelijke straf, waarbij de Training als bijzondere voorwaarde is opgelegd, met toezicht op de naleving van de bijzondere voorwaarde door de reclassering;
- Als aanwijzing in een reclasseringstoezicht.

Intramuraal wordt CoVa 2.0 gedurende een Penitentiaal Programma of tijdens een Voorwaardelijke Invrijheidstelling uitgevoerd. DJI geeft de reclassering opdracht tot het uitbrengen van een advies ten behoeve van het Detentie- en Reintegratieplan (D&R-plan). Een reclasseringswerker brengt advies uit op basis van de RISc (zie Indicatiestelling). De PI neemt de training op in het D&R-plan. Vervolgens verstrekt DJI een opdracht aan de reclassering om CoVa 2.0 uit te voeren.

Indicatiestelling

Met behulp van het risicotaxatie-instrument RISc (versie 4.0) wordt bekeken of kandidaten in aanmerking komen voor CoVa 2.0. Dit geldt voor zowel intramurale als extramurale trainingen. Schaal 11 vormt het algemene uitgangspunt: deze schaal geeft een indicatie in hoeverre de

denkpatronen, gedrag en vaardigheden van de justitiabele een rol hebben gespeeld in het plegen van het delict en bijdragen aan de kans op recidive.

Schaal 11 bevat 6 items waarop een 0 (het cognitieve tekort is niet aanwezig), een 1 (in enige mate aanwezig) of een 2 (in sterke mate aanwezig) gescoord kan worden. Deze zes items zijn: sociale vaardigheden, impulsiviteit, vijandigheid, probleembesef, copingvaardigheden en positieve levensdoelen.

De inclusiecriteria voor CoVa 2.0 zijn:

- Een somscore van 4 of meer op schaal 11 van RISC (versie 4.0)³;
- De kans op recidive is laag (0-4), matig (5-20), hoog (21-33) of zeer hoog (34-54);
- Leeftijd: \geq 16 jaar⁴;

Contra-indicaties

1. Onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal (lezen en schrijven);
2. Een verstandelijke beperking (RISC item 13.6 = 1 of 2, of SCIL score > 19.5);
3. Een DSM-IV diagnose antisociale persoonlijkheidsstoornis of psychopathie (RISC item 10.1 = 2);
4. Er is sprake van acute, ernstige psychopathologie, zodanig dat een groepsdeelname onmogelijk is;
5. Cliënt kan door praktische omstandigheden niet deelnemen aan een groepstraining (bijv. werk in wisseldiensten, zorg voor kinderen, grote reisafstand naar trainingslocatie);
6. Cliënt kan door persoonskenmerken niet deelnemen aan een groepstraining (bijv. extreme vijandigheid of kwetsbaarheid);
7. Cliënt is tbs-er;
8. Cliënt heeft geen geldige verblijfsvergunning.

Indien sprake is van contra-indicatie 2, wordt doorverwezen naar de cognitieve vaardigheidstraining CoVa-plus van het LJ&R: een cognitieve vaardigheidstraining voor LVB. Indien sprake is van contra-indicaties 5 of 6, wordt doorverwezen naar de individuele cognitieve vaardigheidstraining Solo.

Plaatsing van laag-risicogroepen

Daders uit laag-risicogroepen hebben vaak slechtere resultaten van justitiële interventies dan daders uit hoog-risicogroepen (Andrews e.a, 1990; Andrews & Dowden, 2006; Brusman e.a, 2007; Lipsey, 2009; Lowenkamp et al., 2006; Van Voorhis e.a, 2013). In de What Works literatuur wordt geadviseerd om laag-risicogroepen te excluderen van interventies die zijn ontworpen voor hoog-risicogroepen (Bonta, 2009). Van Voorhis e.a. (2013) stellen echter dat de implicaties voor o.a. laag-risicogroepen te complex zijn wanneer zij uit justitiële programma's worden geweerd. Zij pleiten voor meer aandacht voor het responsiviteitsprincipe: er is meer onderzoek nodig naar hoe programma's op individuele verschillen kunnen worden aangepast.

In CoVa 2.0 wordt, indien mogelijk, een aparte groep gevormd voor deelnemers met een laag recidiverisico, dit om het 'besmettingsrisico' tegen te gaan. Deze deelnemers stromen niet in een reguliere CoVa 2.0 carouseltraining in, waar cliënten met een matig, hoog en zeer hoog recidiverisico worden geplaatst. Als een aparte groep niet lukt, worden laag-risicodeelnemers doorverwezen naar Solo.

CoVa 2.0 als 'booster'

Indien een justitiabele CoVa 2.0 (of een andere versie hiervan) eerder in zijn geheel heeft gevolgd, en dit is niet langer dan een jaar geleden, dan is het mogelijk om een of meerdere losse Clusters te volgen als 'booster'⁵. Een 'booster' is geïndiceerd wanneer een cliënt

³ De indicatiestelling voor CoVa 2.0 vindt plaats m.b.v. RISC versie 4.0 en niet, zoals bij CoVa en CoVa 1.0, m.b.v. RISC versie 3.2.5. Somscore 4 is volgens de ontwikkelaar van RISC 4.0 de criteriumscore voor de aanwezigheid van een criminogene factor op schaal 11 (Handleiding RISC 4.0, RN, SVG, LJ&R, 2014).

⁴ Hoewel CoVa 2.0 een training voor volwassenen (18+) is, zijn deelnemers van 16-17 jaar ook welkom. De reclasseringswerker schat op basis van zijn professionele oordeel in of de adolescent qua ontwikkelingsleeftijd de training kan volgen. Als dit niet zo is, kan een jeugdinterventie worden gevolgd.

⁵ Een 'booster' is een herhaling c.q. verdieping van een eerder gevolgde training.

herhaling nodig heeft. De trainers en evt. toezichthouder (extramuraal) bepalen op basis van het eindverslag van de laatst gevolgde training welke Clusters er gevolgd gaan worden en aan welke doelen de deelnemer opnieuw gaat werken.

Betrokkenheid doelgroep

De doelgroep is indirect betrokken geweest bij de ontwikkeling van CoVa 2.0. Eerdere versies van CoVa 2.0 zijn continu geëvalueerd met behulp van cliënttevredenheidsonderzoek: dit is een schriftelijke enquête waarin de deelnemers na afloop van de training werden bevraagd over:

- De organisatie van de training;
- De waardering van de training;
- De waardering van de trainer;
- Het ervaren effect.

De meningen en ervaringen van de deelnemers zijn meegenomen in de doorontwikkeling naar CoVa 2.0. Zo bleek de doelgroep o.a. behoefte te hebben aan een praktische 'vertaalslag' van de theorie naar hun eigen problemen, bleken zij sommige concepten te ingewikkeld te vinden, en de duur van de groepsbijeenkomsten (2,5 uur) te lang. Deze zaken zijn in CoVa 2.0 aangepast.

In de doorontwikkeling van CoVa naar CoVa 2.0 is ook het beeldmateriaal gebruikt van sessies die trainers ten behoeve van de toetsing van de programma-integriteit (videomonitoring) hebben opgenomen. Hiermee is een goed beeld verkregen van welke programmaonderdelen goed aansloegen bij de doelgroep en waar verbeteringen nodig waren.

1.2 Doel

Antisociaal gedrag komt vaak voort uit het feit dat justitiabelen niet in staat zijn hun doelen op een prosociale wijze te bereiken omdat zij verschillende cognitieve vaardigheden missen. Deze tekorten zijn niet gerelateerd aan intelligentie of opleidingsniveau maar hebben betrekking op denkwijzen en houdingen die leiden tot antisociaal gedrag. Cognitieve beperkingen vormen het uitgangspunt van CoVa 2.0. Deelnemers van CoVa 2.0 hebben met name moeite met impulscontrole, problemen oplossen en kritisch redeneren. De training richt zich niet rechtstreeks op het aanpakken van crimineel gedrag maar leert deelnemers vaardigheden ontwikkelen die hen in staat stellen om op een meer prosociale manier te denken en te handelen. De hypothese is dat met het bevorderen van cognitieve vaardigheden, de criminele recidive afneemt.

Hoofddoel

Na afronding van CoVa 2.0 zijn de cognitieve vaardigheden van de deelnemers vergroot. Zij beheersen beter hun impulsen, hebben een groter probleemoplossend vermogen en ze zijn beter in staat kritisch te redeneren.

Subdoelen

Met betrekking tot impulsbeheersing (Eysenck, 1970):

- De deelnemer past zelfcontroletechnieken toe om minder impulsief te reageren ('Eerst denken, dan doen');
- De deelnemer past technieken toe om opgelopen spanning te reduceren;

Met betrekking tot probleemoplossend vermogen (Hains & Herrmen, 1989):

- De deelnemer past een strategie toe bij de benadering van een probleem: het 'echte' probleem wordt herkend en verkend, oplossingen overwogen en de juiste oplossing toegepast;
- De deelnemer lost problemen op een sociaal vaardige manier op;
- De deelnemer is gericht op zowel de belangen van anderen als van zichzelf;

Met betrekking tot kritisch redeneren (Yochelson & Samenow, 1976; Ellis, 1973):

- De deelnemer reflecteert op zijn denkpatronen en gedrag;

- De deelnemer herkent 'dwalingen' in zijn denken (o.a. interpretaties, denkfouten, irrationele gedachten, neutralisaties) en stelt deze ter discussie;
- De deelnemer erkent dat zijn gedachten door eigen emoties en ervaringen worden beïnvloed;
- De deelnemer kijkt vanuit verschillende perspectieven naar een probleem;
- De deelnemer heeft genuanceerde (minder zwart/witte) denkbeelden.

1.3 Aanpak

Opzet van de interventie

CoVa 2.0 biedt ondersteuning bij het veranderen van impulsieve en antisociale gedragingen door technieken aan te leren en structuur aan te brengen in denkpatronen. Vanwege de mix van individuele sessies en groepsmodules is het een flexibel, hoog-responsieve training met een sterke persoonlijke relevantie voor de deelnemer. Het programma is opgebouwd uit 12 groepsessies en 3 individuele bijeenkomsten. Een deelnemer start met een individueel gesprek met de trainer (startgesprek). Vervolgens volgt hij zes groepsbijeenkomsten en vindt er een individueel tussentijds gesprek plaats. Daarna volgen er opnieuw zes groepsbijeenkomsten en sluit de deelnemer de training af met een individueel eindgesprek. Doordat de training een carouselvorm heeft, kan een deelnemer op vier verschillende momenten starten. De training bestaat uit vier Clusters (A, B, C en D) van elk drie groepsbijeenkomsten (A1, A2, A3, B1, B2, B3, C1, C2, C3 en D1, D2, D3). Er kunnen maximaal drie deelnemers per Cluster instromen. Het aantal deelnemers per Cluster varieert tussen de 8 à 12 en is (uiteeraard) afhankelijk van de instroom. Tussen de Clusters vinden zowel start-, tussentijdse evaluatie- als eindgesprekken plaats.

Voor een deelnemer die start in Cluster A, ziet de training er als volgt uit (zie Tabel 1.3a):

Tabel 1.3a Opzet van de carouseltraining CoVa 2.0

Startgesprek (individueel)	
Cluster A (3 groepsbijeenkomsten)	De deelnemer start in zijn eerste bijeenkomst van Cluster A met maximaal 2 à 3 andere deelnemers. In de laatste bijeenkomst van Cluster A ronden gem. 3 deelnemers de training af.
Cluster B (3 groepsbijeenkomsten)	In de eerste bijeenkomst van Cluster B starten 3 à 4 nieuwe deelnemers. In de laatste bijeenkomst van Cluster B ronden gem. 3 deelnemers de training af.
Tussentijds evaluatiegesprek (individueel)	
Cluster C (3 groepsbijeenkomsten)	In de eerste bijeenkomst van Cluster C starten 3 à 4 nieuwe deelnemers. In de laatste bijeenkomst van Cluster C ronden gem. 3 deelnemers de training af.
Cluster D (3 groepsbijeenkomsten)	In de eerste bijeenkomst van Cluster B starten 3 à 4 nieuwe deelnemers. In de laatste bijeenkomst van Cluster B ronden gem. 3 deelnemers de training af (dit zijn de deelnemers die zijn gestart in Cluster A)
Eindevaluatie (individueel)	

De bijeenkomsten vinden eens per week plaats, met een maximum van twee keer per week. Naast deze bijeenkomsten krijgen deelnemers ook opdrachten⁶ die ze thuis of op cel kunnen maken. Gedurende de training is contact tussen de trainer en de verwijzers: de toezichthouder is bij de individuele gesprekken aanwezig. Na afronding van CoVa 2.0 werkt de toezichthouder verder aan de persoonlijke doelen die de deelnemer zich halverwege de training (in het individuele gesprek) heeft gesteld.

Inhoud van de interventie

Deelnemers van CoVa 2.0 worden aangemeld via de toezichthouder (extramuraal) of casemanager (intramuraal). Deze functionarissen informeren hen over de inhoud van de training en praktische zaken. Ze krijgen een informatiefolder mee waarin alle informatie in is terug te lezen.

CoVa 2.0 dient in zijn geheel te worden gevolgd: de deelnemer doorloopt vier Clusters en drie individuele gesprekken. Alleen die deelnemers die eerdere versies van de training in het verleden hebben gevolgd, kunnen losse Clusters volgen als 'booster' (voor de voorwaarden, zie paragraaf Selectie van doelgroepen).

CoVa 2.0 bestaat uit de volgende bijeenkomsten (Tabel 1.3b):

Tabel 1.3b Bijeenkomsten van CoVa 2.0

Startgesprek (individueel)
Cluster A 'Los het op'
Cluster B 'Denkfout/Denkgoed'
Tussentijdse evaluatiegesprek (individueel)
Cluster C 'In control'
Cluster D '(V)aardig Sociaal'
Eindevaluatie (individueel)

In deze bijeenkomsten worden de volgende onderwerpen behandeld:

Het individuele *Startgesprek* bestaat uit een informatief deel en een trainingsdeel. Naast het kennis maken en (praktische) informatie over de training, krijgt de deelnemer uitleg over het 'ABC-model'. De deelnemer leert dat zijn gevoelens en gedrag niet direct worden bepaald door de situatie waarin hij verkeert maar veeleer door de manier waarop hij tegen de situatie aankijkt, of door de betekenis die hij aan de situatie geeft. Dit model wordt gedurende alle Clusters gebruikt en zorgt dat de deelnemer direct kan aansluiten bij de inhoud van de training.

In het Startgesprek verkent de deelnemer tevens zijn persoonlijke doelen. Deze doelen hangen samen met de programmadoelen van CoVa 2.0 en worden gedurende de training nader uitgewerkt. In het Startgesprek is de toezichthouder aanwezig.

In *Cluster A* wordt voornamelijk tijd besteed aan de uitleg van, en het oefenen met een probleemoplossingsstrategie: de 'LOS OP methode'. Dit is een methode waarmee een probleem stapsgewijs wordt benaderd. In deze methode vormen de eerste letters van de stappen de woorden 'LOS OP':

- L Last van...
- O Orden het probleem
- S Stel vragen over het probleem

- O Oplossingen bedenken en er een kiezen
- P Plannen en doen

⁶ Vooraf aan een bijeenkomst wordt bijv. aan de deelnemers gevraagd of ze bij zichzelf willen observeren hoe zij luisteren: maken ze oogcontact, onderbreken ze de ander vaak, verkondigen zij graag hun eigen mening? Of er wordt gevraagd of ze op YouTube een filmpje willen zoeken waarin iemand agressief gedrag laat zien: hoe uit zich dat? Deze opdrachten dienen als 'voorwerk' en worden in de CoVa 2.0 bijeenkomsten besproken.

In *Cluster B* staan denkfouten centraal. Zowel kernovertuigingen, automatische gedachten, irrationele gedachten en neutralisaties worden verkend en uitgedaagd. Daarnaast wordt de koppeling met gedrag gemaakt en technieken besproken om grip op gedachten (en dus op gedrag) te houden. De denkfouten worden behandeld aan de hand van voorbeelden. In een filmfragment van een cabaretier wordt op herkenbare wijze duidelijk hoe zijn gedachten hem tot waanzin drijven, terwijl er feitelijk niets aan de hand is. Irrationele gedachten hebben aansprekende namen, zodat de trainer hier op andere momenten, buiten Cluster B om, op terug kan komen. Er zijn: 'Pretbedervers', 'Dingen opblazen', 'Mislukking voorspellen', 'Gevoelde gedachten', 'Aansturen op een mislukking' en 'Mijn schuld!'.

In het individuele *Tussentijdse evaluatiegesprek* wordt de training tot dan toe geëvalueerd. Zowel de trainer als de deelnemer geven aan hoe het gaat, wat er wordt gemist en waar behoefte aan is. Ook in dit gesprek zit een trainingsonderdeel, namelijk een moreel dilemma. Er is gekozen voor het individueel bespreken van een moreel dilemma omdat zodoende goed kan worden aangesloten bij het stadium van morele ontwikkeling waarin de deelnemer zich bevindt. De deelnemer krijgt een casus voorgelegd, waarin geen goed of fout antwoord mogelijk is. De trainer stelt de deelnemer diverse vragen en probeert hem de casus van allerlei kanten te laten bekijken. De vragen zetten de deelnemer aan tot nadenken ('Waarom vind ik eigenlijk wat ik vind?') en lokken een genuanceerde blik op de casus uit. In dit gesprek wordt opnieuw aandacht geschonken aan de persoonlijke doelen. De deelnemer heeft de trainer inmiddels leren kennen en er is een werkalliantie ontstaan. Verwacht wordt dat hij hierdoor makkelijker praat over zijn doelen. De deelnemer heeft ook kennis kunnen maken met de programmaonderdelen uit twee Clusters en bekijkt met de trainer of er nieuwe doelen opgesteld kunnen worden. In het Tussentijdse evaluatiegesprek worden eerdere doelen nader gespecificeerd en er worden nieuwe doelen opgesteld. Ook wordt besproken hoe de deelnemer hier aan gaat werken en hoe de doelen in het individuele Eindgesprek geëvalueerd gaan worden.

In *Cluster C* draaien de eerste twee bijeenkomsten om impulsiviteit. Het thema 'impulsief gedrag' wordt verkend: wat is impulsiviteit, is het 'slecht', wat zijn de voordelen? Er wordt een spel ('Taboe') gespeeld, waarin impulsief gedrag tot puntenverlies leidt. Ook wordt de link tussen impulsief gedrag en denken gelegd. In de laatste bijeenkomst is aandacht voor fysieke spanning en manieren om deze te reduceren. Deelnemers gaan bij zichzelf na waar zij spanning voelen in hun lichaam en hoe deze spanning kan oplopen. Een gespannen fysieke staat maakt het lastig om rationeel te blijven denken en om prosociale keuzes te maken. Vandaar dat in dit Cluster ook aandacht is voor ontspanningsoefeningen en ademhalingstechnieken.

In *Cluster D* staan de volgende sociale vaardigheden centraal: assertief gedrag, luisteren en om hulp vragen. Het onderwerp 'assertiviteit' wordt geïntroduceerd door verschillende reacties op lastige situaties in te delen in drie soorten gedragingen: agressief, subassertief en assertief gedrag. Aangezien deze termen lastig te onthouden zijn voor de doelgroep, worden deze vertaald naar een 'Ik-reactie', een 'Jij-reactie' en een 'Wij-reactie'. Er wordt geoefend met de 'Wij-reactie' (assertief gedrag). Bij de introductie van de vaardigheden probeert de trainer deze te 'verkopen' ('Sell the skill'). Deelnemers hebben vaak weinig zicht op hoe sociaal vaardig zij zijn of hebben hier een ander, vaak te positief, beeld van. Hierdoor zien zij niet direct het nut in van het verbeteren van hun sociale vaardigheden. Door bij de introductie lang stil te staan bij bijvoorbeeld de vaardigheid 'luisteren' ('Luisteren mensen altijd goed naar jou, hoe doen ze dat, wat zijn de voor- en nadelen van goed luisteren, etc.) en deze op een motiverende manier te behandelen, zal de deelnemer hier meer het nut van gaan inzien. De sociale vaardigheden zijn opgebouwd uit een aantal 'denkstappen'. Deze stappen zorgen ervoor dat er een mentale voorbereiding plaatsvindt zodat de kans het grootst is dat de vaardigheid met succes wordt uitgevoerd. Ook in dit Cluster worden er filmfragmenten getoond om de vaardigheden te introduceren en verduidelijken.

In het individuele *Eindgesprek* wordt de inzet van de deelnemer in de training besproken. De persoonlijke doelen worden geëvalueerd, vastgelegd en overgedragen aan de toezichthouder, die aanwezig is. De deelnemer kan aan zijn doelen verder werken in de toezichtgesprekken. De trainer bespreekt met de deelnemer de informatie die hij in het eindverslag gaat

beschrijven (dit betreft een evaluatie van de doelen, hoe de deelnemer daaraan heeft gewerkt en in hoeverre hij de doelen heeft behaald, en een globale beschrijving van zijn inzet). De deelnemer geeft aan hoe hij de training heeft ervaren.

In de eerste bijeenkomst van elk Cluster wordt gestart met een 'explorerende' wijze van trainen: er wordt eerst kennis gemaakt met de terminologie en uitleg gegeven, daarna vindt pas verdieping plaats. Er is bewust voor deze opbouw gekozen. Deelnemers die net in een carrousel starten, voelen zich mogelijk wat onwennig in de groep en hebben tijd nodig om zich kwetsbaar op te durven stellen.

2. Uitvoering

Materialen

De volgende materialen worden gebruikt bij CoVa 2.0:

Materiaal voor de regio/uitvoering:

- Managementhandleiding.

Materiaal voor de trainer:

- Trainershandleiding waarin de modules concreet, per bijeenkomst, uitgewerkt zijn;
- Flip-over/whiteboard met stiften;
- Afspeelapparatuur voor filmpjes.

Materiaal voor de deelnemer:

- Werkboek per module.

Materiaal ten behoeve van werving/selectie:

- Factsheet voor OM/ZM/DJI;
- Folder voor de reclasseringsorganisaties;
- PowerPoint presentatie voor OM/ZM/DJI en reclassering met uitleg over de doelgroep, werving/selectie, inhoud training, enz, te gebruiken bij voorlichtingsbijeenkomsten;
- Folder voor kandidaat-deelnemer.

Materiaal ten behoeve van de evaluatie van CoVa 2.0;

- Voor- en nametingen t.b.v. doelmatigheidsonderzoek;
- Eindevaluatie voor de deelnemer;
- Eindverslag per training, per deelnemer, in te vullen door de trainer en te gebruiken voor de terugkoppeling naar OM/ZM/DJI/ en reclassering, ter ondersteuning van het gehele traject van de cliënt.

Locatie en type organisatie

CoVa 2.0 wordt uitgevoerd op de locaties van Reclassering Nederland en binnen de Penitentiaire Instellingen van DJI.

De ruimte aldaar:

- Is groot genoeg voor 8–12 personen (bij carouseltrainingen);
- Is voldoende geventileerd;
- Is vrij van geluidshinder;
- Heeft voldoende tafels en stoelen;
- Heeft een beamer of televisie;
- Er is een aparte ruimte voor pauzes.

Voor intramurale groepstrainingen:

Voor het tijdig kunnen starten is het van belang dat de deelnemers tijdig naar, en van de ruimte gebracht worden. De PI zorgt voor een goede logistiek, veiligheid van de trainers en deelnemers en de aanwezigheid van de deelnemers.

De planning van de training dient bekend te zijn bij het personeel van de PI. Trainers krijgen de beschikking over een toegangspas, pieper en (zo nodig) de sleutel van de trainingsruimte.

Voor extramurale trainingen

Bij de extramurale groepen dient er naast de trainers iemand in het pand te zijn die in geval van nood alarm kan slaan (extramurale groepen worden vooral aan het einde van de middag of aan het begin van de avond gegeven). Ook dient te worden voorzien in ontvangst van deelnemers, die naar de trainingsruimte moeten worden gebracht.

Opleiding en competenties van de uitvoerders

De trainer van CoVa 2.0 geeft de groepstraining en voert de individuele gesprekken. Hij heeft een afgeronde, voor het werk relevante opleiding op hbo of universitair niveau en voldoet aan onderstaande vaardigheden/kennis:

- Kan omgaan met justitiabelen en hun leefwereld;
- Kan werken met groepen en kan groepsprocessen hanteren;
- Heeft communicatieve en sociale vaardigheden;
- Heeft op gedragsbeïnvloeding gerichte vaardigheden;
- Heeft MI-vaardigheden om deelnemers te motiveren en te activeren;
- Heeft gedegen praktijkkennis, blijkend uit het kunnen werken met diverse categorieën Justitiabelen.

Nieuwe trainers van CoVa 2.0 volgen eerst de basisopleiding Kernvaardigheden (KeVa). Hierna volgen zij een specifieke opleiding, verzorgd door medewerkers van de 3RO Opleidingsafdeling (tijdsduur: 6 dagen). Deze CoVa 2.0 opleiding wordt afgesloten met een certificaat en een voorlopige licentie. Na deze twee opleidingen worden de trainers ingezet op de uitvoering van CoVa 2.0.

De trainers van de voormalige CoVa en CoVa 1.0 krijgen een minder intensief voortraject: zij volgen een bijscholingscursus van een dagdeel, waarin de carrouseltraining van CoVa 2.0 wordt toegelicht.

Een licentie wordt verstrekt aan een trainer nadat hij 1x per jaar een volledige CoVa 2.0 heeft verzorgd. Zonder licentie mogen geen trainingen gegeven worden. De licentie van CoVa 2.0 is een jaar geldig en wordt jaarlijks verlengd als voldaan wordt aan de eisen van programma-integriteit en algemene trainerscompetenties.

Voor wat de eisen van programma-integriteit betreft, dient de trainer een modelgetrouwheidsscore te hebben van >60%. Qua algemene trainerscompetenties zal de trainer een voldoende moeten hebben voor trainingsstijl, trainingsvaardigheden en responsiviteit. Dit zijn de competenties waar de huidige trainerspool de afgelopen jaren op is gecoached en die de reclassering van belang acht voor een goede uitvoering van een training. (Voor verdere uitwerking, zie Kwaliteitsbewaking.)

Kwaliteitsbewaking

Voor de toetsing van de programma-integriteit en de opzet van het supervisiesysteem van de trainers is een kwaliteitsprotocol opgesteld. Dit protocol zal ter advies aan het 3RO management worden voorgelegd zodat, na goedkeuring, definitieve normafspraken kunnen worden gemaakt over de kwaliteitsbewaking van de training en trainers. Hieronder wordt dit kwaliteitsprotocol uiteengezet:

Het kwaliteitsprotocol gaat uit van het best werkzame minimum (zie opsomming bij toetsing programma-integriteit). Deze minimale variant wordt op basis van de ontwikkelingsbehoeften en leervragen van de trainer, nader aangevuld in de regio's, door de trainer en zijn manager. Deze manier van werken sluit aan bij de bedrijfscultuur van de reclasseringsorganisaties, waarbij de professional de verantwoordelijkheid neemt voor zijn professionele ontwikkeling en daarover met zijn manager resultaatafspraken opstelt.

Toetsing van programma-integriteit

Om vast te stellen in hoeverre trainers van elkaar verschillen in de wijze van uitvoering van CoVa 2.0, wordt per trainer en per training het aantal ingezette werkzame elementen van de training berekend.

CoVa 2.0 kent vijf werkzame elementen, te weten:

1. Motiverende gespreksvoering (MI);
2. Uitdagen tot zelfreflectie;
3. Feedback geven op gedrag;
4. Cognitieve gedragstechnieken (REBT, CGT, ZIT);
5. Werken met persoonlijke doelen.

Volgens de ontwikkelaars van CoVa 2.0 zijn dit de bouwstenen van de interventie. Trainers registreren na iedere gegeven module hoeveel werkzame elementen zij daadwerkelijk hebben

toegepast. Uit deze registraties komt een algemene maat voor modelgetrouwheid, waarvan we aannemen dat 60% 'matig' programma-integer is en 80% 'goed'. Ter controle op de zelfrapportages van de trainers vragen we de deelnemers na de gevolgde module hetzelfde te doen: in hoeverre vinden zij dat hun trainer de werkzame elementen heeft toegepast? De algemene modelgetrouwheidsmaat van de deelnemers, die op dezelfde wijze wordt berekend als die van de trainers, wordt vergeleken met die van de trainers.

Supervisie-systeem trainers

Volgens de licentie-eisen geeft een trainer minstens een volledige CoVa 2.0 per jaar. De trainer woont jaarlijks een supervisiebijeenkomst bij waarin hij m.b.v. een video-opname wordt beoordeeld op drie algemene trainerscompetenties: trainingsstijl, trainingsvaardigheden en responsiviteit. Deze beoordeling levert input voor de manager die vaststelt of de trainer zijn licentie kan behouden en/of meer begeleiding nodig heeft.

Registratie en evaluatie

Algemene criteria voor kwaliteitsbewaking van Justitiële Interventies zijn vastgelegd in het document 'Kwaliteitsbewaking en resultaatmeting interventies: registratie en monitoring van gegevens' (zie www.erkenningscommissie.nl/erkenningscommissie/criteria). Het Ministerie van Veiligheid en Justitie stelt als eis aan de indieners om te streven naar minimaal erkenning op niveau 2: 'Eerste aanwijzingen voor effectiviteit'. Een interventie moet binnen vijf jaar vanaf niveau 1 ('Goed onderbouwd') naar dit niveau worden gebracht. Hiertoe moeten een procesevaluatie, een onderzoek naar de programma-integriteit en een doelmatigheids-onderzoek worden uitgevoerd, waarin naar de volgende aspecten wordt gekeken:

1. Deelnemers: de mate waarin de bereikte doelgroep voldoet aan de indicatiecriteria;
2. Uitvoering: de mate waarin de werkzame elementen op de juiste wijze zijn uitgevoerd (programma-integriteit);
3. Resultaten: de mate waarin de programmadoelen zijn behaald.

Er worden gegevens verzameld over instroom, doorloop, uitstroom en in- en exclusiecriteria. Ook wordt bekeken of het programma wordt uitgevoerd zoals beoogd en of deelnemers na afronding vorderingen hebben geboekt.

Gegevens op deelnemersniveau betreffen een continue dataverzameling. Gegevens op uitvoerings- en resultaatniveau worden alleen lopende het onderzoek verzameld (start: zo'n drie jaar na erkenning op niveau 1).

Onderhoud en borging

Alle gegevens m.b.t. bovengenoemde punten 1 t/m 3 worden in IRIS (het informatiesysteem van de reclassering) opgeslagen. De Soci's (zie 'Uitvoering van het kwaliteitsprotocol') en trainers van CoVa 2.0 registreren.

Reclassering Nederland heeft de registratie op deelnemersniveau op orde. De registraties op uitvoerings- en resultaatniveau moeten nog worden opgezet.

Over de registratie m.b.t. punt 2 is met DSP-Groep een afspraak gemaakt. DSP-Groep heeft CoVa in 2012 geëvalueerd en is goed op de hoogte van de inhoud van het programma. Op dit moment evalueert zij de interventie So Cool. Omdat de onderzoekers zich in de toekomst bezig gaan houden met onderzoek naar programma-integriteit, zien wij meerwaarde in een gebundelde denkkraft.

Voor de ontwikkeling van (gevalideerde) testbatterijen per interventie (punt 3), wordt samenwerking gezocht met universiteiten. Het contact dat eerder is gelegd met prof. Bram Orobio de Castro wordt aangehaald.

Best werkzame minimum

In het kwaliteitsprotocol (toetsing van programma-integriteit en opzet van het supervisie-systeem) wordt uitgegaan van het 'best werkzame minimum': dit zijn de zaken die minimaal nodig zijn om CoVa 2.0 kwalitatief goed uit te voeren. Deze staan nader uitgewerkt in het Werkblad onder Kwaliteitsbewaking.

In het verleden waren de indirecte kosten vele malen hoger dan de directe kosten, waardoor de gedragsinterventies niet rendabel waren. Het gevolg was dat de regio's ze niet meer uit wilden voeren. Met het nieuwe kwaliteitsprotocol houden we de indirecte kosten in bedwang

door de intensieve coaching en videomonitoring van voorheen, te vervangen door een lichtere toetsing van programma-integriteit.

Uitvoering van het kwaliteitsprotocol

Per 1 mei a.s. is het landelijke 3RO Facilitair Interventie Team opgeheven en werden de regio's verantwoordelijk voor de realisatie, kwaliteitsborging en het financiële resultaat van de interventies. Op het 3RO Opleidingshuis zijn drie Senior Opleidingskundig Coördinator Interventies (Soci's) geplaatst. Zij beheren, coördineren en ontwikkelen interventies, verzorgen de opleiding en coaching/videomonitoring van trainers en schrijven de trainershandleidingen. De Soci's bieden 'coaching op maat' middels coachingsgesprekken aan de hand van videomonitoring. Uitgangspunt is dat trainer en manager in de plannings- en functioneringscyclus afspreken wat de trainer nodig heeft om zijn/haar deskundigheid op peil te houden of te verbeteren. De Soci kan daarbij een advies geven. Daarnaast gaat de Soci met de trainer en manager in gesprek om te kijken hoe de horizontale toetsing (intervisie) tussen de trainers kan worden opgezet, voor zover dat nog niet loopt.

Licenties

CoVa 2.0 wordt uitsluitend uitgevoerd door opgeleide, gecertificeerde trainers. De licenties (incl. vervaldata) van deze trainers worden bijgehouden door de Soci's.

Randvoorwaarden

Reclassering Nederland draagt zorg voor alle materiële en financiële middelen die nodig zijn om CoVa 2.0 uit te kunnen voeren.

De organisatie draagt er tevens zorg voor dat:

- Voorlichtingsbrochures beschikbaar zijn voor deelnemers, reclasseringswerkers en externen om hen goed te informeren over de training, de voorwaarden en de procedures;
- De training uitsluitend wordt uitgevoerd door opgeleide, gecertificeerde trainers (licenties van trainers worden vastgelegd, vervaldata worden bijgehouden);
- De continuïteit en aanwezigheid van personeel gewaarborgd blijft;
- Trainingsgegevens worden vastgelegd en beschikbaar gesteld voor evaluatie;
- De uitvoering van de training wordt gemonitord, waarvoor een systeem van kwaliteitsborging wordt ingezet.

Met CoVa 2.0 worden twee cruciale knelpunten uit het verleden (te weinig draagvlak en te kostbaar) weggenomen. CoVa 2.0 is operationeel sinds 1 januari 2016. Door het carrousseldraaien is een snelle instroom gegarandeerd, waardoor het voor de regio's aantrekkelijk is om het programma uit te voeren. Doordat de indirecte kosten voor kwaliteitstoetsing fors omlaag zijn gebracht, is CoVa 2.0 batig, in tegenstelling tot de oude CoVa. CoVa 2.0 heeft een positieve pers. De eerste resultaten zijn positief, blijkend uit de instroomcijfers van de periode januari - maart 2016: gemiddeld 52 deelnemers per maand stroomden in (zie Tabel 2a). Uitgaande van een gemiddelde groepsgrootte van 9 deelnemers (bij de start van een training), betreft het 5,8 groepen per maand.

Tabel 2a. Instroom in CoVa 2.0 (deelnemers gestart in januari – maart 2016).

Januari	Februari	Maart	Totaal
55	45	55	155

Implementatie

Inleiding

Per 1 januari 2015 is de subsidierelatie met het ministerie van Veiligheid en Justitie opgeheven en werden de gedragsinterventies ingekocht door DForZo. De reclassering ging met deze marktwerking een onzekere tijd tegemoet. In het voorjaar van 2015 heeft de directie van de reclassering besloten om de interventies, ondanks de onzekerheden, voort te zetten. Gedragsverandering werd nl. als een belangrijke kerntaak van het reclasseringswerk beschouwd. Aan dit besluit werd een veranderopdracht gekoppeld: de gedragsinterventies moesten dusdanig worden doorontwikkeld dat maatwerk en een snelle start gerealiseerd konden worden. De oorspronkelijke gedragsinterventies werden 'opgeknipt' in kortere modules, die individueel of in carrouselvorm konden worden gevolgd. Ook de instroomcriteria werden verruimd. Er werd een interimmanager aangesteld die de overstijgende ontwikkelingen

voor de reclassering coördineert en zorg draagt voor een goede afronding van de veranderopdracht.

Vervolg

Voor de implementatie van CoVa 2.0 wordt de Managementhandleiding van de oorspronkelijke CoVa gevolgd. Hierin staan beschreven de training, supervisie en functiewaardering van de programmamedewerkers, de selectie van deelnemers en de voorwaarden om CoVa te kunnen uitvoeren. Naast deze informatie, gelden de volgende aanvullende implementatie-activiteiten:

- In december worden management, middle-management en werkers in de regio's geïnformeerd over de gedragsinterventies 'nieuwe stijl', waaronder CoVa 2.0. De afdeling Media en Communicatie van Reclassering Nederland ondersteunt dit d.m.v. een reclamecampagne;
- De regionale portefeuillehouders geven CoVa 2.0 binnen hun regio een 'boost' en dragen zorg voor een positief financieel resultaat. Zij zorgen ervoor dat CoVa 2.0 goed aansluit bij de hoofdproducten Advies en Toezicht. Ook zorgen portefeuillehouders ervoor dat richtlijnen voor programma-integriteit worden uitgewerkt in concrete regionale afspraken. Deze afspraken worden in het 3RO Opleidingshuis vastgelegd;
- De trainingscoördinatoren plannen de groepstrainingen in de regio. Zij reserveren trainingsruimtes, regelen de beveiliging, plannen trainers in op CoVa 2.0 en startgesprekken, en zijn aanspreekpunt voor allerhande vragen;
- In november wordt de huidige trainerspool door de interventiecoaches bijgeschoold in het geven van CoVa 2.0;
- Vanaf januari 2016 geven de trainers CoVa 2.0.

Kosten

De kostprijs van CoVa 2.0 voor 2016 is door de 3RO directie vastgesteld. De reclassering beschouwt dit als een interne aangelegenheid die los staat van de inhoudelijke verantwoording van het programma. **Wel kan inzage worden gegeven in de urenberekening van CoVa 2.0.**

De training wordt zowel intramuraal als extramuraal gegeven, in een carroussel bij voorkeur door twee trainers, met maximaal 12 deelnemers. Het voordeel van twee trainers is dat zij de aandacht over de groep onderling kunnen verdelen. Bij een grote groep krijgt hierdoor iedere deelnemer voldoende persoonlijke aandacht. Bij een bezetting van minder dan 4 deelnemers, is uit kosteneffectiviteit te overwegen om CoVa 2.0 te laten uitvoeren door 1 trainer.

Om zorg te dragen dat er voldoende sprake is van een groepsproces, dient de groep minimaal uit 4 deelnemers te bestaan. Het is wenselijk om minimaal 2 deelnemers van hetzelfde geslacht (of achtergrond) in de groep te hebben om een geïsoleerde positie te voorkomen.

Voor de uitvoering van CoVa 2.0 is uitgegaan van een tijdsinvestering van 138,72 uur voor 2 trainers, uitgaande van 9 gestarte deelnemers en 6 afgeronde trainingen.

Deze tijdsinvestering is als volgt opgebouwd:

Tabel 2b Tijdsbesteding in uren CoVa 2.0.

	Totale tijdsbesteding per groep	Tijdsbesteding per trainer	Aantal afgeronde trainingen	Tijdsbesteding per afgeronde training	Aantal aanwezige sessies per groep	Tijdsbesteding per sessie
CoVa 2.0	138,72	69,36	6	21,28	79	1,76

Bij groepssessies wordt de tijdsinvestering van de trainer bij een aantal activiteiten (bijv. reistijd groepssessies en voorbereiding/uitvoering van de trainingssessies) gedeeld door het aantal deelnemers. Dus de 48 uur voor de groepssessies (12 x 2 uur x 2 trainers) wordt gedeeld door het aantal deelnemers: bij 12 deelnemers is de tijdsinvestering 4 uur per deelnemer, bij 6 deelnemers is dat 8 uur per deelnemer. Andere activiteiten worden wel per deelnemer berekend, zoals het voeren van individuele gesprekken, het schrijven van het evaluatieverslag, het verrichten van registratie, etc.

Bovenstaande berekening is gebaseerd op historische cijfers: gemiddeld start een CoVa met 9 deelnemers en ronden 6 deelnemers de training af. Dus 6 deelnemers x 21,28 uur = 127,68. De overige 11 uur is de tijd die wordt geïnvesteerd in de afvallers.

3. Onderbouwing

Probleem

Aard en omvang

Justitiabelen met cognitieve tekorten hebben weinig vaardigheden ontwikkeld in probleemoplossend gedrag, kritisch denken en copingstijlen. Ze kunnen zich moeilijk inleven in anderen en hebben een onvoldoende ontwikkeld waardensysteem (Ross e.a., 1988; Ross & Ross, 1995; McGuire, 2000; Van Poppel & Tackoen, 2004). In de literatuur is een samenhang gevonden tussen deze cognitieve tekorten en deviant gedrag, waaronder crimineel gedrag (McGloin & Pratt, 2003). Beperkingen in de morele ontwikkeling hangen samen met het recidiverisico (Jolliffe & Farrington, 2004; Stams e.a., 2006; Van Vught e.a., 2011). Andrews en Bonta (2006) vinden een antisociale houding een van de belangrijkste voorspellers van recidive. Een laag intelligentieniveau, met name een laag verbaal IQ, wordt in de literatuur vrij consistent in verband gebracht met een verhoogd risico op recidive (Adviesbureau Van Montfoort, 2005). Dit geldt tevens voor de aanwezigheid van een gedragsstoornis of comorbiditeit: het gezamenlijk optreden van een verslaving en een andere psychiatrische stoornis (Van Horn e.a., 2012). Plegers van geweldsdelicten blijken vaker een vijandige attitude en problemen met impulscontrole te hebben dan niet-geweldplegers (Serin & Kuriychuk, 1994). In bredere zin is sprake van een samenhang tussen impulsief, boos en agressief gedrag en het plegen van bepaalde zware delicten. Indirect kunnen hechtingsproblemen en ontwikkelingsstoornissen in de vroege jeugd de cognitieve functies bij justitiabelen in negatieve zin beïnvloeden (Burnette & Cicchetti, 2012). Bijvoorbeeld, bij volwassen geweldplegers zijn tekorten in de executieve functies gevonden, die mogelijk zijn opgedaan door ongunstige sociale omstandigheden in de kindertijd. Ook een verworven hersenletsel kan de cognitieve functies verstoren (Stuss & Alexander, 2000, Leon-Carrion & Chacartegui Ramos, 2003).

Uit wetenschappelijke literatuur blijkt dat cognitieve vaardigheden aan te leren zijn. Mensen hebben een flexibel cognitief systeem dat zich, door blootstelling aan oefeningen in het dagelijks leven, uit kan breiden (Ward & Casey, 2010). Het verbeteren of versterken van cognities kan justitiabelen vaardigheden bezorgen om een positieve sociale aanpassing te maken en geen criminele oplossingen meer te 'kiezen' (Beenackers, 2000).

CoVa 2.0 geeft justitiabelen handvatten om de risico's voor een criminele carrière terug te dringen en hen te ondersteunen bij een prosociale houding. Het is een cognitieve gedragstraining (CGT), gericht op het versterken van het prosociaal denken en gedrag. Het programma is geschikt voor plegers die impulsief gedrag vertonen en egocentrisch zijn. Ook cliënten die moeilijk problemen kunnen oplossen en rigide denkbeelden hebben, kunnen baat hebben bij het volgen van CoVa 2.0.

Uit onderzoek in 2011 onder de Nederlandse reclasseringspopulatie bleek dat resp. 67% van de ondertoezichtgestelden en 68% van de gedetineerden aantoonbare cognitieve tekorten had. Drieënzestig resp. 65% van hen kwam, gezien hun scores op de RISC, in aanmerking voor een CoVa-training (Fischer e.a., 2011). Tabel 3a toont de instroom in de verschillende varianten van CoVa, opgesplitst in de peiljaren 2010-2015:

Tabel 3a. Instroom in CoVa, CoVa 1.0 en CoVa 2.0

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Aantal groepen gestart	79	83	92	80	80	58
Aantal deelnemers gestart	828	828	881	749	480	348
Aantal deelnemers voltooid	645	647	681	586	357	269
Aantal deelnemers exit	179	181	200	165	123	79

Bron: Integraal Reclasseringsinformatie Systeem (IRIS).

Vanaf 2013 is een daling te zien in het aantal deelnemers aan CoVa: er nemen gemiddeld minder cliënten aan groepen deel (terugval van gemiddeld 9 naar 6 deelnemers per groep). Dit heeft verschillende oorzaken. In de eerste plaats was vanaf die tijd sprake van een forse reorganisatie binnen het gevangeniswezen. Sluiting van PI's en cellen, het concurrerende

interne programma 'Kies Voor Verandering' en plotselinge overplaatsing van gedetineerden zorgden ervoor dat opdrachten voor intramurale CoVa's op de plank bleven liggen. Ook het grote aantal kortverblijvenden in detentie stond de uitvoering van CoVa in de weg⁷. Daarbij heeft de langdurige onzekerheid over het voortbestaan van gedragsinterventies bij het management van de reclassering geleid tot een daling in de instroom.

De aanname dat de inkooprelatie met DForZo in 2015 tot meer productie zou leiden, wordt helaas niet cijfermatig ondersteund. Dit heeft te maken met een wijziging in de verantwoordingssystematiek: voorheen leidde CoVa tot productie als een deelnemer de eerste bijeenkomst had bijgewoond, in 2015 was dat als een deelnemer 70% van de training aanwezig was geweest. Dit is een aanzienlijk strenger criterium. In 2016 werken we toe naar afrekening per bijgewoonde sessie.

Verschillen tussen groepen

Uit onderzoek blijkt dat plegers van gewelds-, drugs- en zedendelicten positievere effecten uit een cognitieve vaardigheidstraining halen, evenals vrouwelijke delictplegers (Aos e.a, 2006; Hall, 1995; Andrews & Dowden, 1999; Hanson e.a, 2000; Robinson, 1995; Travers e.a, 2014). De effectiviteit van CGT hangt niet af van een intramurale of extramurale setting (Lipsey e.a, 2001; Tong & Farrington, 2007), noch of de deelnemers adolescenten zijn of volwassenen (Lipsey e.a; Pearson e.a, 2002).

Ondanks het feit dat CGT de meest geaccepteerde justitiële behandelvorm is, weten we ook dat niet alle justitiabelen van deze interventie profiteren (Chambers et al, 2008; McDougall et al, 2009; Travers e.a, 2014). Met name inbrekers, overvallers en drugdealers hebben minder baat bij CGT. Volgens Crank en Brezina (2013) komt dit omdat deze justitiabelen andere criminogene tekorten hebben, een rationele keuze maken voor een criminele carrière en trots zijn op hun onconventionele leefstijl. Andere doelgroepen die minder positieve resultaten boeken in een cognitieve gedragstraining zijn justitiabelen met sterk antisociale trekken en justitiabelen die problemen hebben met emotieregulatie en executieve functies (Vaske e.a., 2011; Mullin & Simpson, 2007).

Uit de dissertatie van Cornet (2015) bleek dat Nederlandse gedetineerden die minder goed scoorden op de aandacht- en concentratietoets D2, vaker voortijdig uitvielen uit de CoVa training. Dat de uitkomst van een behandeltoets een sterke voorspellende waarde heeft voor uitval, (zelfs sterker dan een zelf-gerapporteerde motivatie (AUC = 65% vs. 62%)), is een belangrijk resultaat van een studie uit een nieuw onderzoekveld: de neurowetenschappen. Dit kan meer inzicht geven in de vraag voor wie CoVa 2.0 werkt, en voor wie niet. Het sluit aan bij de accentverschuiving die het afgelopen decennium in de literatuur heeft plaatsgevonden van 'Wat werkt' naar 'Wat werkt, voor wie en wanneer?' (Polachek, 2011).

Gevolgen

De grote evidentie voor de effectiviteit van CGT maakt het zinvol om in CoVa 2.0 te investeren. De hypothese is dat met het bevorderen van cognitieve vaardigheden in CoVa 2.0, de criminele recidive (en daarmee de materiële en immateriële schade voor de maatschappij), afneemt.

Oorzaken

De oorzaak van cognitieve vertekeningen ligt in meerdere dynamische factoren die elkaar wederzijds beïnvloeden. Risicofactoren in het individuele domein zijn onder meer impulsief gedrag, de neiging tot risico's nemen en onvoldoende ontwikkelde morele opvattingen (Agnew, 2003; Farrington, 2003). Vaak zijn deze criminogene factoren gerelateerd aan antisociaal gedrag of een gedragsstoornis. Andere voorbeelden zijn een gebrek aan emotieregulatievaardigheden, sociale en verbale vaardigheden, communicatie- en oplossingsvaardigheden en een gevoel van eigenwaarde.

Criminogene beperkingen verhogen de kans op recidive (Bonta, 2009). Bijvoorbeeld, taalvaardigheden zijn belangrijk bij de ontwikkeling van zelfcontrole en een tekort aan zelfcontrole bevordert de ontwikkeling van impulsief en antisociaal gedrag.

'Copingvaardigheden' doen een beroep op de executieve functies, namelijk het kunnen reguleren van emoties en het toepassen van oplossingen en sociale vaardigheden (Van der

⁷ Kortverblijvenden blijven maximaal 4 maanden in detentie terwijl een CoVa zo'n 20 weken duurde. Dit maakte het vrijwel onmogelijk om een CoVa bij kortverblijvenden uit te voeren.

Laan & Blom, 2006; Bell & Deater-Deckard, 2007). Probleemoplossingsvaardigheden schieten tekort wanneer iemand onvoldoende grenzen stelt of onvoldoende in staat is zich verbaal te weren in een conflict (Goldstein e.a, 1998). Het niet adequaat kunnen omgaan met (chronische) stress belemmert de ontwikkeling van de zelfregulatie (Kovacs e.a, 2006). Vaak worden beschermende factoren gezien als tegenhangers van risicofactoren. Een persoon met adequate cognitieve vaardigheden: 1) heeft functionele cognities over zichzelf, anderen en de wereld, 2) beheerst zijn oplossingsvaardigheden, en 3) heeft een positief beeld over zichzelf en de toekomst.

Cognitieve beperkingen bij justitiabelen uiten zich in verstoorde denkpatronen, gedragingen en (sociale) vaardigheden. Gibbs e.a. (1995) delen 'vertekende cognities' in twee hoofdcategorieën in. Justitiabelen met voornamelijk primaire cognitieve beperkingen stellen hun eigen opvattingen en behoeften boven die van anderen. Een sterk egocentrische houding maakt dat de justitiabele vindt dat hij het recht heeft om antisociaal te zijn, ongeacht de negatieve gevolgen ervan voor zijn omgeving. Deze denkwijze verschaft de justitiabele een grote mate van vrijheid: hij vindt dat hij boven de wet staat, hetgeen hem ervan zal weerhouden zijn gedrag te veranderen. Chambers e.a. (2008) stellen dat justitiabelen met ernstige primaire cognitieve tekorten lastig te motiveren zijn voor een gedragstraining: zij zullen immers beweren dat zij niets te leren hebben.

Justitiabelen met voornamelijk secundaire cognitieve beperkingen hebben de neiging om de schuldvraag buiten zichzelf te plaatsen (externe attributie). Zij uiten opmerkingen als: 'Het is logisch dat ik onder deze omstandigheden zo handel' of: 'Het slachtoffer vroeg erom'. De problemen worden gebagatelliseerd, met als doel de schuldlast bij zichzelf weg te nemen (Barriga & Gibbs, 1996; Gannon, 2009). Wanneer het minimaliseren van leed bij anderen samen gaat met een positieve waardering van geweld, bijvoorbeeld omdat men vindt dat het geweld deel uitmaakt van de eigen 'macho' identiteit of van een bepaalde subcultuur, kan dit tot zeer ernstige geweldsdelicten leiden. Vijandigheid kan ook ontstaan vanuit een soort 'geïdealiseerde haat' tegen een bepaalde bevolkingsgroep, zoals allochtonen of homoseksuelen. Er worden overgeneralisaties gemaakt ('Homo's zijn minderwaardig'), met als doel de slachtoffers als groep te dehumaniseren. Vijandigheid kan tevens voortkomen uit een misinterpretatie van sociale situaties. Iemand met een vijandige attributie bias kan een ambigue boodschap makkelijk als bedreigend interpreteren. Vijandigheid is evenmin bevorderlijk voor de behandeling. Wanneer een cliënt continu vijandige en paranoïde gedragingen uit, zal dit de werkrelatie met de professional zodanig verstoren dat gedragsverandering uiteindelijk onmogelijk wordt.

Bovenstaande maakt duidelijk dat justitiabelen met cognitieve beperkingen lastig in behandeling te krijgen en te houden zijn. Rotsvaste overtuigingen, een gebrek aan motivatie en een verstoord zelfbeeld werken vaak contraproductief.

Cognitieve tekorten worden beschouwd als centrale mechanismen waarin een combinatie van aangeboren en aangeleerde factoren leiden tot antisociaal gedrag. Omgevingsfactoren dragen hiertoe bij. Mensen die ernstig crimineel gedrag vertonen, komen vaak uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status. Zij hebben een problematische jeugd gehad, stressvolle levensgebeurtenissen ervaren of zijn onveilig gehecht. Dit kan zich op latere leeftijd manifesteren in angst, depressie, agressie, verslaving of psychische stoornissen. Er is sprake van onvermogen of een geringe motivatie om de kluwen aan problemen aan te pakken. Er bestaat een toenemend bewijs dat verschillende risicofactoren een rol spelen tijdens de verschillende fases van criminele carrières. Uit een studie van Tarling (1993) bleek dat mensen die beginnen met criminaliteit, vaak een slechte opvoeding hadden gehad, laag waren opgeleid, een procrimineel netwerk hadden, en overmatig alcohol gebruikten. Factoren die verband hielden met het voortzetten van crimineel gedrag waren leeftijd, mate van crimineel verleden, sociaal economische status en drugsgebruik. Farrington en Hawkins (1991) ontdekten bij een onderzoeksgroep in Cambridge dat antisociaal gedrag in de vroege jeugd, contact met andere antisociale personen, temperament (leef en matige nervositeit), beperkte academische vaardigheden en slechte opvoedkundige vaardigheden van de ouders, onafhankelijke voorspellers waren voor crimineel gedrag. Een vroege aanvang van crimineel gedrag werd echter vooral voorspeld door een minimale betrokkenheid van de ouders bij vrijetijdsactiviteiten en was negatief gerelateerd aan het contact met andere antisociale personen. Het voortduren van crimineel gedrag op een volwassen leeftijd (tussen 21-32 jaar) werd voorspeld door een minimale betrokkenheid van ouders bij vrijetijdsactiviteiten, een lage

inzet op school, een slecht verbaal IQ als kind, overmatig drankgebruik en werkloosheid tijdens de tienerjaren.

Criminaliteit gedijt lastiger in de aanwezigheid van protectieve factoren en positieve levensdoelen: als er in het leven van de justitiabele bijvoorbeeld een ondersteunend netwerk, intieme relatie, zingeving of religie aanwezig is, dan is de kans groter dat de criminaliteit 'uitdooft' (Walker e.a, 2013; Weaver & McNeill, 2012).

Aan te pakken factoren

Justitiële interventies hebben geen invloed op statische criminogene factoren zoals sekse, leeftijd en sociaaleconomische status, maar wel op dynamische factoren. Deze factoren zijn voorspellers van crimineel gedrag (Uljee & Grootegoed, 2006). CoVa 2.0 richt zich niet op omgevingsfactoren maar op cognitieve factoren/vaardigheden die in beperkte mate aanwezig zijn bij de doelgroep.

Deelnemers voor CoVa 2.0 worden geselecteerd op basis van scores op schaal 11 van RISC. Schaal 11 geeft een indicatie in hoeverre de denkpatronen, gedrag en vaardigheden van de justitiabele een rol hebben gespeeld in het plegen van het delict en bijdragen aan de kans op recidive. Deze schaal bestaat uit de volgende items:

Sociale vaardigheden

Hoe gedraagt de cliënt zich (verbaal en non-verbaal) tijdens het gesprek met de adviseur? Hoe manifesteert hij zich in sociale situaties?

Impulsiviteit

In hoeverre is de cliënt in staat om gecontroleerd en doelgericht te blijven handelen, ook wanneer hij onder druk komt te staan?

Vijandigheid

Vijandigheid kan zich in de vorm van passieve agressie, cynisme of geïrriteerdheid voordoen, of in de vorm van verbale of fysieke agressie.

Probleembesef

In hoeverre beseft de cliënt dat hij een probleem heeft, en dat hij invloed op zijn gedrag kan uitoefenen?

Copingvaardigheden

Hoe gaat de cliënt om met alledaagse problemen of met onvoorspelbare gebeurtenissen? Of hoe gaat hij om met nieuwe bronnen van stress?

Positieve levensdoelen

In hoeverre heeft de cliënt positieve levensdoelen die betekenis geven aan de toekomst, en die antwoord geven op de vraag hoe hij zijn verdere leven wil inrichten? Zijn deze doelen realistisch, positief en concreet?

Deze items vormen samen de dynamische factor 'Denkpatronen, houding en gedrag'. Door in CoVa 2.0 te werken aan het behalen van de subdoelen (zie paragraaf 1.2), wordt getracht deze dynamische factor positief te beïnvloeden. In Tabel 3b worden de subdoelen van CoVa 2.0 aan de beïnvloedbare cognitieve vaardigheden gekoppeld:

Tabel 3b. Koppeling van subdoelen CoVa 2.0 aan beïnvloedbare cognitieve vaardigheden.

Subdoelen	Factor 'Denkpatronen, houding en gedrag'
<i>1. Met betrekking tot impulsbeheersing</i> De deelnemer past zelfcontroletechnieken toe om minder impulsief te reageren ('Eerst denken, dan doen').	Sociale vaardigheden Impulsiviteit
<i>1. Met betrekking tot impulsbeheersing</i> De deelnemer past technieken toe om opgelopen spanning te reduceren.	Impulsiviteit Copingvaardigheden

2. <i>Met betrekking tot probleemoplossend vermogen</i> De deelnemer past een strategie toe bij de benadering van een probleem: het 'echte' probleem wordt herkend en verkend, oplossingen overwogen en de juiste oplossing toegepast.	Impulsiviteit Probleembesef Copingvaardigheden Positieve levensdoelen
2. <i>Met betrekking tot probleemoplossend vermogen</i> De deelnemer lost problemen op een sociaal vaardige manier op.	Sociale vaardigheden Probleembesef
2. <i>Met betrekking tot probleemoplossend vermogen</i> De deelnemer is gericht op zowel de belangen van anderen als van zichzelf.	Sociale vaardigheden Probleembesef
3. <i>Met betrekking tot kritisch redeneren</i> De deelnemer reflecteert op zijn denkpatronen en gedrag.	Impulsiviteit Probleembesef
3. <i>Met betrekking tot kritisch redeneren</i> De deelnemer herkent 'dwalingen' in zijn denken (o.a. interpretaties, denkfouten, irrationele gedachten, neutralisaties) en stelt deze ter discussie.	Sociale vaardigheden Vijandigheid Probleembesef
3. <i>Met betrekking tot kritisch redeneren</i> De deelnemer erkent dat zijn gedachten door eigen emoties en ervaringen worden beïnvloed.	Vijandigheid
3. <i>Met betrekking tot kritisch redeneren</i> De deelnemer kijkt vanuit verschillende perspectieven naar een probleem.	Vijandigheid Probleembesef
3. <i>Met betrekking tot kritisch redeneren</i> De deelnemer heeft genuanceerde (minder zwart/witte) denkbeelden.	Vijandigheid Probleembesef Positieve levensdoelen

Verantwoording

Brede doelgroep

CoVa 2.0 is, evenals de Engelse variant ETS, een generiek programma, bedoeld voor de algemene reclasseringspopulatie (Fischer e.a, 2011). Dit verklaart waarom we in principe geen specifieke doelgroepen uitsluiten van deelname.

Plegers van zedendelicten kunnen in CoVa 2.0 terecht omdat uit onderzoek blijkt dat deze mensen baat kunnen hebben bij een cognitieve gedragstraining (Aos e.a, 2006; Hall, 1995; Andrews & Dowden, 1999; Hanson e.a, 2000; Robinson, 1995; Travers e.a, 2014. Zie ook eerder in het Werkblad).

Vermogensdelinquenten vormen een heterogene groep. Zij hebben diverse kenmerken en delictpatronen, waardoor de selectie zorgvuldig moet gebeuren (geen simpele toe- of afwijzing). Daarnaast zijn de effecten van CGT bij vermogensdelinquenten nog onvoldoende bekend. Uit een studie van Crank & Brezina (2013) blijkt dat inbrekers, overvallers en drugdealers onvoldoende baat hebben bij CGT. Echter, dit betreft een enkelvoudige studie waarvan de resultaten niet overdraagbaar zijn naar de gehele groep vermogensdelinquenten. Uit onze praktijk blijkt bijvoorbeeld dat plegers van winkeldiefstallen (vaak vrouwen) het goed doen in de individuele cognitieve vaardigheidstraining Solo. Om deze redenen laten we vermogensdelinquenten instromen in CoVa 2.0 en volgen we hun vorderingen middels onderzoek.

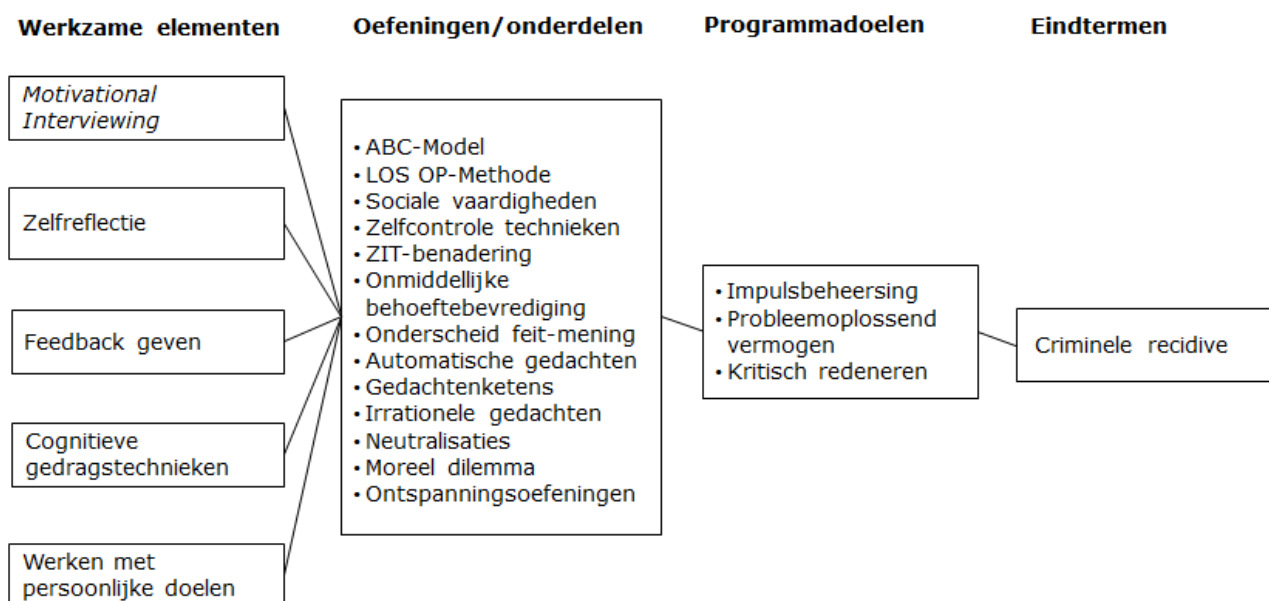
In CoVa 2.0 worden cliënten met een laag recidiverisico geïncludeerd. Dit is tegen het behoefteprincipe van de What Works theorie maar we voelen ons in deze keuze gesteund om twee redenen. Allereerst is er een grote vraag vanuit de reclasseringspraktijk naar korte interventies voor de lichte doelgroep. Voorts stellen Travers e.a. (2014) dat diverse studies naar cognitieve vaardigheidstrainingen afwijkingen van het verwachte effect laten zien. Cognitieve vaardigheidstrainingen blijken, tegen de voorspelling van het RNR-model in, impact

te hebben op zowel de hoge als lagere risicogroepen. Van Voorhis e.a. (2013) concluderen dat de gevolgen voor laag-risicogroepen groot zijn wanneer zij uit justitiële programma's worden geweerd. Deze auteurs pleiten voor meer onderzoek naar hoe bestaande programma's op individuele verschillen kunnen worden aangepast.

De oorspronkelijke CoVa was, gezien haar lange lengteduur, niet geschikt voor de laag-risicogroep. CoVa 2.0 is korter en kan voor deze groep ook intramuraal worden ingezet. In de PI's waren laag-risico cliënten te kort aanwezig om eerdere versies van CoVa 2.0 te kunnen volgen. I.v.m. het 'besmettingsrisico' zorgen we ervoor dat de laag-risicogroep niet bij deelnemers met hogere recidiveniveaus terecht komt. Trainers worden gecoached op de toepassing van specifieke responsiviteitstechnieken bij deze lichte doelgroep. Doordat de lichte doelgroep gescheiden blijft van de rest, kunnen we volgen of CoVa 2.0 ook voor hen een doelmatige interventie is, en of c.q. waar aanpassingen op de programma-inhoud nodig zijn. Tbs-ers worden geëxcludeerd van deelname omdat zij niet tot de doelgroep van het programma Terugdringen Recidive behoren, waarvan justitiële gedragsinterventies onderdeel uitmaken⁸. Het TR-traject is bedoeld voor de gevangenispopulatie en ondertoezichtgestelden. Gedragsinterventies worden niet aan tbs-ers aangeboden omdat deze doelgroep te zwaar is. Begeleiding en behandeling in de forensische zorg is voor hen de gewenste richting.

CoVa 2.0 werkt in op de impulsbeheersing, het probleemoplossend vermogen en het kritisch redeneren van de deelnemer, met als doel de recidive te verminderen. In Figuur 3c is aangegeven hoe het programma dit tracht te bereiken:

Figuur 3c Verandermodel van CoVa 2.0

In de eerste kolom staan de werkzame elementen van CoVa 2.0: volgens de ontwikkelaars zijn dit de onderdelen die bijdragen aan de werkzaamheid (effectiviteit) van de interventie. Deze werkzame elementen worden concreet uitgewerkt middels een aantal oefeningen c.q. programma-onderdelen (kolom 2). Als CoVa 2.0 programma-integer wordt uitgevoerd, zal dit leiden tot vorderingen op de programmadoelen impulsbeheersing, probleemoplossend vermogen en kritisch redeneren (kolom 3), hetgeen kan leiden tot betere cognitieve vaardigheden en daarmee een afname van criminele recidive (kolom 4).

Verantwoording carrousselmodel

⁸ Het programma Terugdringen Recidive maakte in 2002 onderdeel uit van het project Modernisering Sanctie-toepassing van het Ministerie van Justitie. Het programma TR werd in samenwerking uitgevoerd door DJI, het gevangeniswezen (GW) en drie reclasseringsorganisaties (3RO). Doel was de recidiverisico's te verminderen en daarmee een bijdrage te leveren aan de veiligheid van de samenleving. Het programma TR richtte zich op vier pijlers: (reclasserings)diagnostiek, gedragsinterventies, aansluiting op nazorg en de samenwerking tussen GW en 3RO.

Er is voor het carousselmodel gekozen om een pragmatische reden: we garanderen hiermee een snelle instroom in CoVa 2.0. Door het opknippen in Clusters kunnen geselecteerde deelnemers sneller starten met de training. Voorheen moest een deelnemer wachten omdat eerst een groep 'gevuld' worden of moest juist wachten omdat een groep al vol zat. Er is geen wetenschappelijke onderbouwing voor dit model. In een groep met een wisselende samenstelling spelen andere mechanismen m.b.t. groepsdynamiek en veiligheid. Voor CoVa 2.0 worden justitiabelen geselecteerd die hoog scoren op cognitieve beperkingen en antisociaal gedrag: zij doorlopen de fasen van groepsvorming op een andere wijze, niet in de laatste plaats omdat zij de training in een gedwongen kader volgen.

Intramuraal is een gevoel van veiligheid in CoVa 2.0 lastig te creëren omdat een PI zijn eigen dynamiek heeft en omdat groepsleden a.h.w. geselecteerd zijn op 'bothed'. Een deelnemer zal altijd enige vorm van wantrouwen hebben tegen zijn groepsleden en de trainer(s). In de extramuraal setting speelt dit ook: het kan voorkomen dat een groepsleden na de training op een hoek staat te dealen of te helen. Dit heeft consequenties voor zowel de groepsdynamiek als de veiligheid in de training.

Bovengenoemde zaken zijn niet door ons te beïnvloeden en zijn niet anders dan bij reguliere groepsbijeenkomsten. Wel hebben we positieve ervaringen opgedaan met de groepsdynamica en veiligheid in carousseltrainingen. Uit ervaringen met Borg⁹ en CoVa 2.0 blijkt dat ervaren deelnemers, -dit zijn deelnemers die al wat langer een Cluster volgen-, vaak een regulerende werking hebben op degenen die net instromen. Deze ervaren deelnemers hebben positieve ervaringen met de training opgedaan en kunnen de onervaren deelnemers wegwijs maken, motiveren en het wantrouwen enigszins wegnemen. Trainers melden dat het 'testen' van trainers minder vaak in carousseltrainingen voorkomt vanwege deze ervaren deelnemers: zij fungeren als buffer tegen de 'wij tegen zij'-cultuur. Door de kleinere groepsamenstelling in een carousseltraining is het tijdens een bijeenkomst rustiger en worden deelnemers minder uitgedaagd.

Trainers van CoVa 2.0 treffen de volgende maatregelen om de veiligheid in een groep te garanderen:

- Ze maken kennis met de deelnemer in een individueel startgesprek;
- Ze hebben een accepterende en respectvolle basishouding, zonder de regie te verliezen;
- Ze zorgen ervoor dat deelnemers zich goed voelen in de fysieke ruimte: er wordt gezorgd voor koffie en thee en er worden koekjes klaar gezet;
- Voorafgaand aan een sessie wordt een 'Check-in' gedaan. In deze werkvorm wordt aandacht geschonken aan ieder afzonderlijk groepsleden. Er wordt een praatje gemaakt bij binnenkomst ('Er stond een file, hè?', 'Heb je PSV gezien?'), er wordt gevraagd hoe iedereen erbij zit, en er wordt aandacht geschonken aan iemands privéleven als dat gewenst is;
- De eerste bijeenkomst van elk Cluster stelt iedere 'ervaren' deelnemer zich voor, zodat nieuwelingen rustig kunnen observeren. De ervaren deelnemers vertellen wat ze vinden van CoVa 2.0, zodat de nieuwe deelnemers ervaren dat je hier eerlijk over kunt zijn;
- Tijdens de training gebruikt de trainer veel eigen voorbeelden: 'Ik werd laatst gesneden op de snelweg en werd ontzettend boos!' Dit doet hij om zich kwetsbaar op te stellen (waardoor de deelnemers makkelijker hun eigen kwetsbaarheid durven te tonen), om onderwerpen begrijpelijk te presenteren, en om te laten zien dat thema's niet enkel gelden voor 'delinquenten';
- Ze leggen zichtbaar vast wat deelnemers voortbrengen aan ideeën waardoor deelnemers zich gehoord en gezien voelen.

Methoden

De tekortkomingen in cognitieve vaardigheden die bij delinquenten worden aangetroffen, vormen het uitgangspunt van CoVa 2.0. De training is erop gericht impulsiviteit, probleemoplossing (in het bijzonder het bedenken van geschikte oplossingen en het denken in oorzaak en gevolg), perspectief nemen, het gebrek aan invoelingsvermogen en kritisch/moreel redeneren aan te pakken. Deze cognitieve vaardigheden worden hieronder kort toegelicht.

⁹ Borg is een (caroussel)training tegen partnergeweld.

De gehanteerde methodes die worden gebruikt om de programmadoelen van CoVa 2.0 te bereiken, bestaan hoofdzakelijk uit cognitieve gedragstechnieken die hun effectiviteit bij justitiabelen hebben bewezen. De training haalt aspecten uit het werk van Duckworth (1983), Meichenbaum en Goodman (1971; 1988), Ellis (1977), D'Zurilla en Goldfield (1971), Feldman (1977), Chandler (1973), DeBono (1990; 1991), Ross e.a., Ross & Fabiano (1985; 1988; 1989; 1990; 1995), Kendall e.a. (1979; 1982; 1982) en Dickman en Meyer (1988; 1990).

- 1 *Impulsbeheersing*: er wordt gewerkt aan het verminderen van impulsiviteit in denken en gedrag door een reflectieve denkwijze. Deelnemers worden zich bewust van factoren die van invloed zijn op het denken, denken na over gevolgen van impulsiviteit, leren plannen op de lange termijn en passen zelfbeheersingstrategieën toe.

Methode:

De ZIT-benadering (Meichenbaum & Goodman, 1971; 1988) vormt de basis voor de strategie die is ontworpen ter verbetering van de impulsenbeheersing en informatieverwerking. Een belangrijk onderdeel van CoVa 2.0 is de bewustwording bij deelnemers dat er een 'denkfase ontbreekt' tussen een impuls en een actie (Ross & Fabiano (1988; 1990). Deelnemers krijgen tips op welke wijze zij een pauze kunnen inlassen wanneer zij bijv. een beslissing moeten nemen. Ook krijgen zij tips hoe ze alle beschikbare informatie kunnen benutten. Deze tips komen voort uit de ZIT-benadering, waarin wordt benadrukt dat de interne dialoog die personen voeren, kan bijdragen aan de ontwikkeling en regulering van passend gedrag. In CoVa 2.0 wordt ook wel gesproken over 'zelfspraak' (in het onderdeel 'Am I talking to me?'). ZIT blijkt met name effectief bij antisociaal gedrag waarbij impulsbeheersing de boventoon voert. Ook blijkt uit daderonderzoek dat ZIT optimaal werkt wanneer het wordt opgenomen in een programma met meerdere componenten (Bowman en Auerbach, 1982; Wilson, 1984; Miller, 1989). CoVa 2.0 is zo'n programma.

- 2 *Probleemoplossing*: in CoVa 2.0 wordt een methode voor probleemoplossing aangeleerd die bestaat uit probleemherkenning, de mogelijkheid om alternatieven te bedenken, denken aan gevolgen, denken in termen van doel-middelen, besluitvorming en de vaardigheid van het plannen. Deze methode is erop gericht om denkfouten te verminderen en een prosociale manier van probleemoplossing te bevorderen. Er worden sociale vaardigheden aangeleerd waarmee de deelnemer oplossingen in de praktijk kan brengen, op een positieve manier met andere mensen kan omgaan, en problemen op een effectieve manier kan oplossen.

Methode:

Een manier om sociale informatieverwerkingsvaardigheden te trainen is een sociale probleemoplossingstraining. Deze cognitieve interventievorm omvat grofweg de volgende stappen:

- Wat is er aan de hand;
- Wat kan/mag/wil ik doen (oplossingen);
- Wat zijn de gevolgen van deze oplossing;
- Wat kies ik;
- Uitvoeren van de gekozen oplossing.

Meta-analyses (Baer & Nietzelf, 1991; Durlak e.a., 1991) tonen het effect van sociale probleemoplossingstrainingen bij jeugdigen met emotionele en/of gedragsproblemen. Ook in een review van Kazdin (1998) komen sociale probleemoplossingstrainingen als effectief naar voren.

Naast het aanleren van deze strategie (in CoVa 2.0 heet deze de 'LOS OP Methode') leren de deelnemers sociale vaardigheden. Er wordt met vaardigheden geoefend en deze oefeningen worden besproken. Sociale vaardigheidstraining is in veel verschillende situaties met delinquenten ontwikkeld (Cullen, 1980; Huff, 1987; McGurk & Newell, 1987). De sociale vaardigheidstraining is gebaseerd op het uitgangspunt dat tekortkomingen in sociale vaardigheden verband houden met het plegen van delicten en dat een toename van sociale vaardigheden zal leiden tot een afname van het plegen van delicten. Huff voert aan dat cognities een wezenlijk aandeel vormen van sociale

vaardigheidstraining, zoals geldt voor alle behandelingsvormen die moeten worden overgebracht naar een situatie in het echte leven. Om deze reden zijn er expliciete 'denkstappen' opgenomen in het aanleren van de sociale vaardigheden. Tijdens een oefening worden deelnemers aangemoedigd om hardop na te denken.

- 3 *Kritisch/moreel redeneren*: in CoVa 2.0 wordt de deelnemer gestimuleerd in het kritisch en reflectief denken, het herkennen en ter discussie stellen van irrationele gedachten, leren inzien hoe het denkgedrag door emoties, eerdere ervaringen en andere factoren wordt beïnvloed, en hoe we beter kunnen leren denken door ons van deze zaken bewust te zijn. Daarnaast is er oefening en ontwikkeling van het kritisch redeneren door normen en waarden te bestuderen en te kijken naar situaties waarin het gaat om rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid en rekening houden met het welzijn van anderen.

Methode:

Het criminele gedrag van een deel van de delinquenten waarop CoVa 2.0 zich richt, komt voort uit diepgewortelde overtuigingen en denkpatronen waaruit een gebrek aan achting voor de behoeften van anderen blijkt. Dit type antisociaal gedrag wordt vooral in het individuele tussentijdse evaluatiegesprek aan de orde gesteld, o.a. tijdens het bespreken van het moreel dilemma. De focus van de discussie dient dan niet te liggen op het vormen van een eindconclusie maar op het proces van redeneren (Kohlberg, 1976).

Uit literatuur blijkt dat groepsgewijze cognitieve gedragsinterventies werken, in ieder geval op de korte termijn (Beenackers, 2000). Een voorwaarde is dat zij volgens protocol worden uitgevoerd (Wormith e.a., 2007). Onderzoek in de afgelopen twintig jaar naar cognitieve gedragstherapie, stelden op CGT gebaseerde programma's in een positief daglicht. Meta-analyses lieten afnames in recidive zien van 50% (Hollin, 1999; Pearson e.a, 2002; Landenberger & Lipsey, 2005; Lipsey e.a, 2001; McGuire, 2000). In meer recente meta-analyses bereikte CGT een afname van recidive van 2.6 - 26% (Wilson e.a, 2005; Aos e.a, 2006; Drake e.a, 2009; Lipsey e.a, 2007; Tong & Farrington, 2007; Van Voorhis e.a, 2013). Doelmatigheidsstudies naar ETS en TSP, de Engelse varianten van CoVa en CoVa 2.0, toonden positieve resultaten op o.a. probleemoplossend vermogen en diverse criminele attitudes (Blud & Travers, 2001; Blud e.a, 2003; McDougall e.a, 2009a/b; Gobbett & Sellen, 2013). CGT vertegenwoordigt geen passieve vorm van leren, zij vraagt een actieve cliëntparticipatie: er worden rollenspelen gedaan, discussies gevoerd en het geleerde moet in praktijk worden gebracht: voor de groep, of in 'real life situations'. Niet alleen de programma-inhoud bepaalt de effectiviteit van een gedragstraining maar ook randvoorwaardelijke zaken zoals het recidiverisico van de deelnemers, de kwaliteit van de werkaliantie en de vaardigheden van de trainers (Polaschek, 2011).

Naast CGT is Motivational Interviewing (MI) een andere basismethode van CoVa 2.0. MI (Miller & Rollnick, 2002) is een cliëntgerichte counselingstijl waarmee cliënten worden uitgenodigd hun ambivalentie ten aanzien van het eigen gedrag te exploreren en op te lossen. De professional probeert in een motiverend gesprek de balans te veranderen tussen 'Hoe men is' (gewoontegedrag) en 'Hoe men wil zijn' (gewenst gedrag). Er wordt bewust gewerkt aan het ontwikkelen van een discrepantie tussen het huidige en het mogelijke toekomstige gedrag. Met behulp van MI wordt vertrouwen opgebouwd, weerstand verminderd en gedragsverandering bevorderd. De bereidheid tot gedragsverandering wordt niet als een vaststaande eigenschap van de cliënt gezien maar als een wisselend product van de interactie tussen de cliënt en zijn omgeving. MI vergroot de ambivalentie, hetgeen uiteindelijk kan leiden tot een intrinsieke motivatie om te veranderen. Er wordt bewust gewerkt aan het ontlokken van 'verandertaal': de trainer zet hiervoor specifieke houdings- en gesprekstechnieken in. Uit onderzoek blijkt dat een controlerende en corrigerende stijl tot weerstand leidt en uiteindelijk een averechtse werking heeft. MI-technieken zijn uitvoerig getest bij verschillende doelgroepen en ze bleken zeer effectief (Miller e.a., 1993; Miller & Mount, 2001; Dunn e.a., 2001; Burke e.a., 2003).

CoVa 2.0 hanteert een carouselmodel. Het aantal instroommomenten is afhankelijk van de frequentie waarmee de bijeenkomsten worden gepland. Dit is o.a. afhankelijk van de intra- of extramurale uitvoering: in een PI worden bijv. wekelijks twee bijeenkomsten gepland,

waardoor er om de week een instroommoment is. Deze vlotte doorstroom bevordert de instroom van kortverblijvenden. Wanneer extramuraal eens per week een groepsbijeenkomst plaatsvindt, kunnen nieuwe deelnemers elke maand starten. Dit betekent dat de groepssamenstelling iedere maand verandert: gemiddeld drie deelnemers verlaten de groep en drie nieuwe deelnemers stappen in.

Een groot voordeel van een carrouselmodel is dat cliënten snel na de aanmelding kunnen starten met de training. Een ander voordeel is dat deelnemers die het programma al langer volgen, een positieve houding t.o.v. de trainers en training hebben. Zij fungeren als rolmodel voor de nieuwe deelnemers, die in een carrouseltraining vaak een actieve (i.p.v. afwachtende en soms wantrouwende) houding laten zien. Daarnaast kunnen nieuwe deelnemers profiteren van het feit dat zij worden opgenomen in een groep waarin de sfeer al is bepaald.

Een mogelijk nadeel van 'carrousel draaien' is dat een open groep met een wisselende samenstelling als onveilig wordt ervaren, waardoor deelnemers zich minder durven te uiten. Echter, in de carrouseltraining Borg (een interventie voor daders van partnergeweld) hebben we dit nadelig effect niet ervaren.

4. Onderzoek

4.1 Onderzoek naar de uitvoering

In de periode 2004–2015 zijn vier wetenschappelijke onderzoeken uitgevoerd naar de werkzaamheid van CoVa. Het betreffen twee procesevaluaties en twee doelmatigheidsonderzoeken.

Enkele aanbevelingen uit deze onderzoeken zijn overgenomen voor de doorontwikkeling van CoVa. Bijvoorbeeld, de suggestie van Van Poppel (2004) om in CoVa de sessies met een half uur uit te breiden is overgenomen, evenals het advies om de onderdelen van de trainershandleiding te voorzien van een tijdsindicatie. Deze aanpassingen konden makkelijk worden gedaan omdat CoVa zich in 2004 in de pilotfase bevond.

Naar aanleiding van het doelmatigheidsonderzoek van Tierolf (2007) is de testbatterij van CoVa aangepast. Deze nieuwe voor- en nametingen konden helaas niet breed worden geïmplementeerd omdat het opvolgende onderzoek van Buysse e.a. de oude vragenlijsten nodig had.

Verder hebben we in de oude erkenningssystematiek met moeite enige innovaties kunnen doorvoeren. Vernieuwingen werden door de toenmalige Erkie Gedragsinterventies Justitie tegengehouden omdat er in 2011 en 2014 een doelmatigheidsonderzoek resp. effectonderzoek naar CoVa moesten plaatsvinden. Hiervoor was het zaak om de programma-inhoud en onderzoekssetting gelijk te houden. Procesevaluaties hadden in die tijd geen primaire innovatieve doelstelling maar waren er voornamelijk ter evaluatie van de programma-integriteit.

Dus aanpassingen van CoVa 1.0 naar CoVa 2.0 zijn voornamelijk gebaseerd op ervaringen uit de praktijk (videomonitoring, coaching gesprekken met trainers, feedback van deelnemers) en op enkele observaties uit procesevaluaties.

Procesevaluatie 1 (CoVa)

Poppel Van J, Tackoen I (2004). Procesevaluatie testfase Enhanced Thinking Skills training – Cognitieve vaardigheden (ETS-Cova): eerst denken, dan doen! IVA Beleidsonderzoek en Advies, Tilburg.

In 2004 is CoVa in Nederland ingevoerd. CoVa was een 1-op-1 vertaling van Enhanced Thinking Skills (ETS): een in Engeland effectief gebleken cognitief vaardigheidsprogramma voor justitiabelen. Om te bepalen of CoVa in Nederland uitvoerbaar was, werd het programma in een pilot op zes locaties¹⁰ uitgetest (Van Poppel & Tackoen, 2004). Hier draaiden in totaal acht groepen: 5 intramuraal en 3 extramuraal. Het onderzoek werd uitgevoerd in de periode februari t/m september 2004. Door middel van een procesevaluatie is nagegaan hoe de in- en uitvoering van CoVa is verlopen, welke knelpunten zich daarbij voordeden en of het programma werd uitgevoerd zoals in de handleiding was aangegeven.

Uit de resultaten bleek dat zich in de voorbereiding en uitvoering van CoVa een aantal problemen had voorgedaan. Het betrof o.a. een gebrek aan draagvlak voor het programma, willekeur in de selectie van deelnemers, te weinig beschikbare trainers, een te korte programmaduur, matige registratietrouw van betrokken professionals, en een veel te uitgebreide voor- en nameting.

Ondanks deze aanloopproblemen rondden 70 van de geplande 91 deelnemers (77%) de training af. Het uitvalpercentage lag bij de intramurale groepen (13%) duidelijk lager dan bij de reclasseringscliënten (42%). Niet de cognitieve vaardigheden maar het sociaal functioneren bleek bepalend te zijn voor het succesvol afronden van de training. Belangrijkste redenen van uitval waren storend gedrag tijdens de training en een gebrek aan motivatie.

Voor de effectiviteit van CoVa is het van belang dat het programma precies zo wordt uitgevoerd als in de handleiding staat beschreven, en dat de trainers over de vereiste trainersvaardigheden beschikken. Op vrijwel alle locaties werd het programma uitgevoerd

¹⁰ Deze locaties waren Heerhugowaard en Amsterdam (Noord Holland Noord), Zwolle, Rotterdam, Vught en Sittard.

zoals was voorgeschreven. Uit de analyse van de video-opnames van de trainers en de evaluaties van de trainingssessies bleek dat de trainers in (ruim) voldoende mate beschikten over de vereiste vaardigheden. Zowel de pilotcoördinatoren, trainers als de deelnemers waren tevreden over CoVa.

Aanbevolen werd om de pilot voort te zetten, met als doel bovengenoemde knelpunten in de uitvoering op te lossen. Met het oog op een verbeterde uitvoering van CoVa werd geadviseerd om de duur van de trainingssessies uit te breiden naar 2,5 uur en in de handleiding tijdsindicaties per onderdeel op te nemen.

Doelmatigheidsonderzoek 1 (CoVa)

Tierolf B (2007). Evaluatie effecten CoVa-training Reclassering Nederland. Verwey-Jonker Instituut, Utrecht.

Het eerste doelmatigheidsonderzoek naar CoVa (Tierolf, 2007) had twee doelen. Getoetst werd of de deelnemers vorderingen hadden geboekt op de programmadoelen van de training. Daarnaast werd bekeken of de testbatterij geschikt was voor de doelgroep. Het betrof een niet-gecontroleerde studie met 330 deelnemers (229 intramuraal, 101 extramuraal): zij hadden een volledige set voor- en nametingen ingevuld. Bekeken werd of deze deelnemers na afronding van CoVa vorderingen hadden geboekt op impulsiviteit, probleemoplossend vermogen, perspectief nemen en moreel/kritisch redeneren.

Het onderzoek is in de periode 2005 – 2007 uitgevoerd. Voorafgaand aan de analyses is bekeken of de gebruikte vragenlijsten betrouwbaar en consistent waren ingevuld. Bij een van de zes vragenlijsten bleek dit niet het geval: deze lijst (SPSI-R: 51 items) werd niet in het onderzoek betrokken.

Alle significante verschillen tussen de voor- en nameting waren veranderingen in de positieve richting. De effectgrootte was over het algemeen klein. Uit het onderzoek bleek dat CoVa een bescheiden effect opleverde voor gebrek aan planning (impulsiviteit, effectgrootte 0.31) en een klein effect op de mate van verantwoordelijkheid nemen voor het eigen gedrag (effectgrootte 0.25), de mogelijkheid tot het werken met een realistische verzameling van sociale verwachtingen en kritieken (0.23), cognitieve indolentie (0.23), hoe individuen woede ervaren, en gevoelens van boosheid en woede (0.20). CoVa leverde een marginaal statistisch significant effect op voor de algemene houding tegenover het plegen van delicten, de criminele attitude en de intensiteit van de boosheid in provocerende situaties (effectgrootte <0.20). Tot slot had CoVa geen statistisch significant effect op aandacht voor details, motorische impulsiviteit, anticipatie op recidive en de ontkenning van het leed aan slachtoffers. Hoog-recidivegroepen deden het beter in CoVa dan lagere recidivegroepen.

Tierolf constateerde een aantal fouten in het CoVa instrumentarium. Door de kritiekpunten op de vragenlijsten in zowel de studie van Van Poppel & Tackoen als in deze studie, is de CoVa testbatterij kritisch onder de loep genomen door de wetenschappelijk medewerker van Reclassering Nederland. Geconcludeerd werd dat de meting veel te lang was (in totaal 135 items) en gebruiksonvriendelijk: uit praktijkervaringen bleek dat deelnemers vaak maar wat invulden. Andere tekortkomingen: een ingewikkelde introductietekst op het voorblad, items van gevalideerde vragenlijsten waren door elkaar gezet, in BIS 11 stond een vertaalfout en een item kwam 2x voor, de Locus of Control was ingezet voor het verkeerde programmadoel (moreel/kritisch redeneren), de vragenlijst voor probleemoplossend vermogen was veel te lang (52 items) en de Eysenck Impulsivity Scale en de Bis 11 maten hetzelfde programmadoel (beide impulsiviteit).

Het CoVa instrumentarium is in januari 2008 aangepast en uitgetest op enkele intramurale locaties. Volledige implementatie was niet mogelijk omdat de originele vragenlijsten moesten worden gebruikt voor het tweede doelmatigheidsonderzoek (deze dataverzameling liep namelijk al).

Procesevaluatie 2 (CoVa)

Ferweda H, Van Wijk A, Arts N, Kuppens J (2009). CoVa volgens plan? Een vooronderzoek naar de mogelijkheden en reikwijdte van een effectonderzoek van de cognitieve vaardigheidstraining. Beke Reeks. WODC, Ministerie van Justitie, Den Haag.

Voordat een effectstudie op recidive kan worden uitgevoerd, dient de programma-integriteit van een gedragstraining te worden nagegaan: wordt het programma conform de gestelde doelen en werkwijzen uitgevoerd? Ferweda e.a. (2009) hebben deze procesevaluatie voor CoVa uitgevoerd. Op basis van de uitkomsten zou het departement bepalen of een recidivestudie kon worden uitgevoerd en, zo ja, in welke vorm. Er werden drie onderzoeksvragen geformuleerd:

Wordt CoVa consistent en volgens plan toegepast:

1. met betrekking tot de toepassing van de inclusiecriteria;
2. met betrekking tot de randvoorwaarden waaronder de training moet worden uitgevoerd;
3. met betrekking tot de uitvoering van de programmahandleiding.

De analyses beperkten zich voornamelijk tot de jaren 2006 en 2007, dit is exclusief de testfase van CoVa. In deze periode zijn de inclusiecriteria gecheckt van alle 882 deelnemers die aan CoVa hebben deelgenomen. Van de 85 trainingen die gegeven zijn, is de uitval van sessies nagegaan, evenals het aantal wisselingen van trainers binnen een training. Ook is nagegaan of de trainers op een adequate wijze uitvoering gaven aan de verschillende onderdelen van de handleiding. Enerzijds is ongeveer de helft van alle video-opnamen van de trainers geanalyseerd, anderzijds zijn kwalitatieve oordelen van alle trainers door interventiecoaches betrokken in de analyse. Tenslotte zijn interviews gehouden met o.a. een aantal CoVa experts, de manager GI, trainers en interventiecoaches.

Met betrekking tot de inclusiecriteria, voldeden bijna alle deelnemers (95.9%) aan de minimale RISC-score van 32. De groep die zowel aan deze score als aan de vereiste criteria m.b.t. Schaal 11 voldeed, was kleiner, namelijk 82.8%. Andere in- of exclusiecriteria, bijvoorbeeld of iemand de Nederlandse taal voldoende beheerste of tbs-er was, bleken lastiger uit de RISC te halen. De onderzoekers vonden het opmerkelijk dat IQ geen criterium was, temeer omdat er een CoVa-plus training voor LVB bestaat.

Uitval van trainingen en wisseling van trainers zijn geanalyseerd omdat aangenomen wordt dat deze factoren de continuïteit van trainingen en de consistentie van het trainerschap bedreigen en zodoende de programma-integriteit schaden. Analyses wezen uit dat het aantal gegeven trainingen uiteenliep per regio: in Rotterdam-Dordrecht vonden de meeste trainingen plaats, in Breda-Middelburg de minste. Reden hiervoor waren o.a. het aantal PI's in de regio en het commitment van het management voor de training.

Bij bijna een kwart (22.4%) van de trainingen liep de uitvoering vlekkeloos, in die zin dat er geen uitval van sessies was en dat er ook geen wisselingen waren. Echter, bij ongeveer driekwart (77.6%) van de trainingen was sprake van trainerswisselingen en in mindere mate van uitval. In 68.2% van de trainingen werden alle sessies gegeven maar werd, lopende een training, een of meerdere keren een trainer gewisseld. Dit kwam gemiddeld 5.3 keer voor. De onderzoekers concludeerden dat het lastig is om te bepalen bij hoeveel wisselingen de kwaliteit van een training in het geding is.

Lopende het onderzoek had de reclassering beschikking over 65 actieve trainers. Het leeuwendeel van de trainers had 3 keer een CoVa training gegeven. Tijdens een training worden de trainers 4 keer door een interventiecoach beoordeeld. Dit gaat aan de hand van videomateriaal dat tijdens een sessie wordt opgenomen. De interventiecoach bekijkt een gedeelte van het videomateriaal en geeft daar vervolgens een beoordeling van. Deze beoordeling gaat via een vast format dat, evenals de inhoud van CoVa, is overgenomen uit Engeland. Op een vijfpuntsschaal wordt gescoord of de trainer trouw is aan de programmahandleiding, of hij/zij gebruik maakt van effectieve trainingsvaardigheden, hoe zijn/haar groepswork en trainingsstijl is, en of hij/zij responsief is. De norm voor een goede programma-integriteit was door de onderzoekers vastgesteld op een gemiddelde score van 2.5 of hoger. In totaal waren 233 beoordelingsformulieren verzameld en geanalyseerd om na te gaan welke trainers laag en welke hoog beoordeeld waren. De trainers scoorden gemiddeld 3.26 op alle onderdelen samen en respectievelijk 3.07, 3.07, 3.48 en 3.60 op de afzonderlijke onderdelen: 'Trouw aan handleiding', 'Gebruik van effectieve trainingsvaardigheden', 'Groepswork en groepsstijl' en 'Responsiviteit'. Geen van de trainers scoorden over al hun beoordelingen samen gemiddeld lager dan 2.5.

Uit de kwalitatieve beoordelingen van de interventiecoaches over de trainers bleek dat van de groslijst van 94 trainers er 51 (54.3%) in de optiek van de coaches 'goed' en 23 (24.5%) 'slecht' waren. Bij 10 trainers (10.6%) was er geen overeenstemming tussen twee interventiecoaches en bleef het onduidelijk of er sprake is van een goede of slechte trainer en eveneens voor 10 trainers (10.6% = missing) zijn er geen beoordelingen gegeven. Uit bovenstaande beoordelingen werd geconstateerd dat de kwaliteit van de trainingen en trainers niet altijd voldoende was en daarmee de programma-integriteit ondermijnde.

De onderzoekers sloten hun evaluatie af met een aantal beslispunten waarover het departement zich diende te buigen, alvorens zij groen licht zouden geven voor effectonderzoek:

- Stel vast of RISc scores de enige inclusiecriteria van CoVa vormen, of dat het professionele oordeel ook mag meetellen in de selectie;
- Stel vast wat de impact is van het feit dat een aantal inclusiecriteria van CoVa niet uit RISc te halen zijn;
- Stel vast of trainingen waarbij sprake is van uitval of trainerswisselingen, alsnog betrokken kunnen worden bij effectonderzoek;
- Stel vast of de vier trainersvaardigheden alle even belangrijk zijn voor programma-integriteit, of dat weging kan plaatsvinden;
- Stel vast of het raadzaam is om de onervaren en als 'slecht' beoordeelde trainers van effectonderzoek uit te sluiten.

Doelmatigheidsonderzoek 2 (CoVa)

Buyse W, Loeff, L (2012). Eerst denken, dan doen: deelrapportage doeltreffendheid cognitieve vaardigheidstraining (CoVa) voor justitiabelen. DSP-groep, Amsterdam.

In 2012 werd het tweede doeltreffendheidsonderzoek naar CoVa uitgevoerd, in opdracht van het ministerie van Veiligheid en Justitie (Buyse & Loef, 2012). In het onderzoek werden deelnemers betrokken die in de periode 2008 en 2012 een training hadden afgerond en een voor- en nameting hadden ingevuld. In totaal waren dat 1.404 deelnemers (801 intramuraal en 603 extramuraal). Tevens vond een nulmeting plaats bij 100 deelnemers van de controlegroep. Dit waren justitiabelen die voldeden aan de inclusiecriteria voor CoVa maar de training niet volgden om praktische redenen.

De studie had de volgende onderzoeksvragen:

- 1 In welke mate wordt CoVa consistent en volgens plan toegepast m.b.t. de:
 - uitvoering van het behandelprotocol;
 - toepassing van de in- en exclusiecriteria;
 - randvoorwaarden waaronder de training moet worden uitgevoerd;
- 2 Wat is het effect van CoVa op impulsiviteit, probleem oplossen, perspectief nemen en moreel/kritisch redeneren van de deelnemers, direct na de training;
- 3 In hoeverre hangen de kenmerken van de justitiabelen (recidiverisico, etniciteit, leeftijd, geslacht), setting, programma-integriteit en randvoorwaarden samen met vooruitgang op de programmadoelen.

Analyses beperkten zich tot deelnemers die CoVa hadden afgerond. Van de 293 trainingen (95%) kon een beoordeling van de programma-integriteit worden gegeven op basis van videomonitoring. De programma-integriteit was voldoende, dit betekende dat CoVa in voldoende mate conform het behandelprotocol werd uitgevoerd. Het vaardigheidsniveau van de trainers voldeed aan de eisen maar er was ruimte voor verbetering. Ongeveer tweederde van de trainingen (195 trainingen) voldeed aan de in dit onderzoek gestelde eisen voor voldoende programma-integriteit: geen van de sessies had een score lager dan 2.5, de training was afgerond met minimaal vier deelnemers en er waren minimaal vier sessies beoordeeld.

Tweederde (68%) van de justitiabelen voldeed aan alle inclusiecriteria. Elf procent van de deelnemers had een laag recidiverisico en bij ongeveer een kwart van de deelnemers was er geen sprake van aantoonbare cognitieve tekorten op basis van de RISc. Hierbij moet in gedachten worden genomen dat RISc een instrument is dat de werker ondersteunt bij de

indicatiestelling. De onderzoekers stelden dat afwijkingen van de RISc legitiem kunnen zijn, bijvoorbeeld als een werker op basis van zijn professioneel oordeel besluit dat een kandidaat toch geschikt is voor CoVa.

Uitval van sessies kwam weinig voor: in 9 van de 293 trainingen vielen één of meerdere sessies uit. In ruim de helft van de trainingen waren alle sessies gegeven door twee vaste trainers, of waren maximaal vier sessies door een (vaste) invaltrainer gegeven. In de analyses werd een marginaal negatief effect gevonden van het inschakelen van een invaltrainer.

De deelnemers van CoVa lieten statistische significante veranderingen zien in de gewenste richting op probleem oplossen, impulsiviteit (planning en beheersing) en perspectief nemen. Er werd geen verandering gemeten op moreel en kritisch redeneren. Het effect op probleem oplossen was klein en op impulsiviteit en perspectief nemen marginaal. De onderzoekers stelden dat een groot effect van de training ook niet te verwachten was: CoVa betreft een kortdurende training (10 weken) bij justitiabelen met een laaggemiddeld tot hooggemiddeld recidiverisico en dit is een lastig te trainen doelgroep.

Met behulp van multiple regressieanalyses is onderzocht of randvoorwaarden, setting (intra- of extramuraal), achtergrondkenmerken van de deelnemers en het al dan niet voldoen aan de inclusiecriteria, samenhangen met de gemeten vooruitgang in cognitieve vaardigheden. Dit bleek niet het geval. In tegenstelling tot de verwachting op basis van de What Works literatuur, is in dit onderzoek geen samenhang gevonden tussen programma-integriteit en de vorderingen op cognitieve vaardigheden direct na de training. Een selectiebias in de experimentele groep kan hier de oorzaak van zijn: het onderzoek heeft immers alleen plaatsgevonden onder de afronders van CoVa: dit is slechts 58% van alle CoVa-deelnemers in de onderzoeksperiode.

De onderzoekers adviseerden het WODC om de mate van programma-integriteit mee te nemen in de effectmeting op recidive. Ook zou men in deze effectmeting na moeten gaan of deelnemers die in het onderhavige onderzoek niet behoren tot de experimentele groep, verschillen in recidive in vergelijking tot de deelnemers in de experimentele groep.

4.2 Onderzoek naar de behaalde effecten

Nederlandse effectstudie (CoVa)

In april 2016 komt de recidivestudie naar CoVa beschikbaar. In dit quasi-experimentele onderzoek wordt de effectiviteit van CoVa gemeten door de recidive van de deelnemers af te zetten tegen die van vergelijkbare justitiabelen die niet aan de training hebben deelgenomen.

Verweij S, Tollenaar N, Wartna B (2015). CoVa: eerst denken en dan...? Vergelijkend recidiveonderzoek naar het effect van cognitieve vaardigheidstrainingen uitgevoerd in de periode 2008-2011. Cahier 2015-X: vertrouwelijk, nog niet openbaar rapport. Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Criminaliteit (WODC), Den Haag.

De onderzoeksvragen van deze effectstudie luiden als volgt:

1. Wat zijn de (achtergrond)kenmerken van de daders die aan CoVa deelnamen, en in hoeverre zijn zij vergelijkbaar met de personen uit de controlegroepen;
2. Van welke recidive is er sprake, en hoe verhoudt de recidive van CoVa deelnemers zich tot de recidive onder vergelijkbare justitiabelen die de training niet volgden;
3. Welke executiekenmerken en indicatoren van voortgang van de trainingen hangen statistisch significant samen met een lagere recidivekans indien er gecorrigeerd wordt voor verschillen in daderkenmerken, gegevens over de strafrechtelijke carrière, het zorgverleden en psychosociale problematiek.

In dit onderzoek zijn gegevens uit verschillende bronnen gebruikt. De primaire gegevensbron is het databestand van het doeltreffendheidsonderzoek van Buysse & Loef (2012). Per deelnemer werden registratiegegevens van de reclassering, Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) en de Justitiële Documentatiedienst (JustId) gekoppeld. De gegevens over recidive zijn afkomstig uit de Onderzoeks- en Beleidsdatabase Justitiële Documentatie (OBJD): het vaste bronbestand van de WODC-Recidivemonitor.

De CoVa deelnemersgroep bestond uit 2.229 personen. Zij hebben in de periode 2008-2011 een training gevolgd. De uitkomsten van deze deelnemers werden vergeleken met twee controlegroepen. De eerste controlegroep werd aangeleverd door Buysse & Loef en bestond uit personen die voldeden aan de inclusiecriteria maar CoVa niet hadden gevolgd. Omdat ruim een derde van de CoVa deelnemers niet aan de RISC inclusiecriteria voldeed, is de tweede controlegroep m.b.v. matching op die deelnemers samengesteld.

De recidivemetingen zijn uitgevoerd volgens de richtlijnen van de WODC-Recidivemonitor. Naast prevalentie en frequentie werd de recidive-impact in kaart gebracht. Dit is een combinatie van prevalentie, frequentie en ernst van de recidive.

Uit de resultaten bleek dat de recidiveprevalentie van CoVa deelnemers niet significant lager lag dan die van controlegroep 1. CoVa deelnemers bleken wel gemiddeld minder vaak te recidiveren dan personen uit controlegroep 1, ook als rekening werd gehouden met de verschillen op achtergrondkenmerken. Het effect was zeer klein maar wel net iets groter dan het gemiddelde effect dat in Nederland met strafrechtelijke interventies is bereikt. De recidive-impact verschilde niet significant tussen CoVa deelnemers en controlegroep 1.

Uit de vergelijking van de CoVa deelnemers met controlegroep 2 volgden geen significante verschillen op recidiveprevalentie, noch op recidivefrequentie. Op de recidive-impact werd wel een positief significant effect gevonden. De totale impact van de recidive onder CoVa deelnemers bleek lager te zijn dan die van de personen in de tweede controlegroep. Het gevonden effect was opnieuw zeer klein maar gelijk aan de effectgroottes die in een meta-analyse van Nederlands studies van strafrechtelijke interventies voor volwassenen werden gevonden. Naar Nederlandse begrippen werd 'een gemiddeld effect' aangetroffen. De mate van programma-integriteit en de mate waarin bij selectie van deelnemers werd voldaan aan de inclusiecriteria, had geen invloed op recidive. Extramuraal trainingen bleken niet samen te hangen met een lagere recidiveprevalentie maar wel met een lagere recidivefrequentie en recidive-impact. Ook bleek het voltooien van CoVa samen te hangen met lagere recidivekansen.

Uit een analyse op de helft van de onderzoeksgroep bleek dat versterking van het probleem oplossend vermogen leidde tot verlaging van de recidivekans. Bij de andere cognitieve vaardigheden kon deze relatie niet worden aangetoond maar dit kon volgens de onderzoekers ook te maken hebben met problemen in het meten van deze vaardigheden.

Concluderend spreken de onderzoekers van zwakke aanwijzingen voor de effectiviteit van CoVa. De gevonden effecten op recidive zijn weliswaar niet groot maar vergelijkbaar met wat er in Nederland in soortgelijke situaties is gemeten. Vervolgonderzoek moet duidelijk maken onder welke specifieke condities en bij welke subgroepen de training effectief kan zijn.

Internationale effectstudies

CoVa's Engelse variant Enhanced Thinking Skills (ETS) is in de afgelopen jaren uitgebreid geëvalueerd: er zijn zowel doelmatigheidsstudies als effectstudies gedaan (Blud & Travers, 2001; Blud e.a, 2003; Cann et al, 2003; Falshaw e.a, 2003; Clarke e.a, 2004; Friendship e.a, 2003, 2006; McDougall e.a, 2009a/b; Mullin & Simpson, 2007; Tapp e.a, 2009; Travers e.a, 2011; Doyle e.a, 2012; Gobbett & Sellen, 2014).

Het verslagleggen van alle bevindingen valt buiten de scope van deze indiening, wel geven we de resultaten van de twee laatst verrichte recidivestudies weer (Sadlier, 2010; Travers e.a, 2014).

Studie 1

Sadler G (2010). Evaluation of the impact of the HM Prison Service Enhanced Thinking Skills programme on reoffending Outcomes of the Surveying Prisoner Crime Reduction (SPCR) sample. Ministry of Justice Research Series 19/10.

This research examined the impact of prison-based ETS on the one-year reconviction outcomes of 257 adult participants (all programme starters) between 2006 and 2008, with the following findings:

- A statistically significant reduction of six percentage points in the one-year reconviction rate compared with the reconviction rate of a matched comparison group;
- A statistically significant reduction in the frequency of reoffending of 60 recordable offences per 100 released prisoners;
- No statistically significant impact was found on the severe offence reconviction rate.

Almost identical impacts were found for completers alone, but the significance of the one-year reconviction rate was lost due to the reduction in sample size (by excluding drop-outs). The research also examined participant suitability targeting, relative to the suitability criteria.

- Only 58% of ETS participants were found to have met the ETS suitability criteria fully (met both need and risk requirements simultaneously). This suggests that the programme was not always administered to the most suitable prisoners, which may have limited its effectiveness;
- A stronger reduction in the reconviction rate and frequency of reoffending was found for participants meeting the suitability criteria.

Though ETS has been shown to be effective in practice, these findings suggest that a stricter application of the targeting criteria may have further enhanced the effectiveness of the programme in reducing reoffending.

Studie 2

Travers R, Mann R, Hollin C (2014). Who benefits from cognitive skills programs?: differential impact by risk and offense type. Criminal Justice and Behavior, 41 (9), 1103- 1129.

The aim of this research was to explore whether more nuanced targeting of cognitive skills programmes could improve their overall impact and thus make better use of resources. This is a summary of the full research report:

- Examining recidivism rates for around 21,000 men released from custody between 1997 and 2005 who had attended cognitive skills training while in prison showed that overall the programme was associated with significantly less reconviction than was predicted. The reconviction rate for the whole sample was 47.2%, which was 8.4 percentage points lower than predicted;
- Some types of offender seem to benefit more than others, in terms of reduced recidivism rates, from cognitive skills training. The people who appeared to benefit most were violent offenders (reconviction rate 17 percentage points lower than predicted) and sexual offenders (reconviction rate 13 percentage points lower than predicted);
- Prisoners with index convictions for robbery and burglary who attended cognitive skills training did not have lower reconviction rates than predicted;

- Recidivism rates were lower than predicted for prisoners in all risk bands except the very lowest (where only 10% were predicted to reoffend) and the highest (where over 80% were predicted to reoffend);
- These findings are consistent with a previous study of a different cognitive skills programme in Canada and therefore point to the conclusion that offence type appears to have an important influence on programme impact. It seems likely that for offenders convicted of burglary and robbery, other factors are more important to address than thinking skills. More relevant factors might be, for example, financial motivation, substance misuse, or pro-criminal attitudes;
- To be sure that this is the right conclusion, further work is needed to check whether the risk predictor OGRS works equally well for different types of offenders. A control group design would also be a better way to test for any differential impact of cognitive skills training.

5. Samenvatting werkzame elementen

De werkzame elementen van CoVa 2.0 zijn:

1. Motiverende gespreksvoering

MI is de 'motor' achter gedragsverandering. Met behulp van MI wordt vertrouwen opgebouwd, weerstand verminderd en gedragsverandering bevorderd. MI vergroot de ambivalentie m.b.t. verandering en lokt 'verandertaal' uit, hetgeen uiteindelijk kan leiden tot een intrinsieke motivatie om te veranderen.

2. Uitdagen tot zelfreflectie

Door de deelnemers voortdurend te betrekken bij de onderwerpen die worden besproken, wordt vermeden dat de behandelde leerstof een 'les' wordt. De trainers stellen veel vragen: ook om de deelnemers te laten nadenken over hun denkbeelden en keuzes, en op die manier het kritisch redeneren te stimuleren.

3. Feedback geven op gedrag

Trainers zien veel aspecten van het gedrag van deelnemers (bijv. agressieve uitlatingen, uiten van meningen i.p.v. feiten) tijdens de bijeenkomsten. Deze worden in CoVa 2.0 behandeld. Trainers geven direct of tijdens het individuele tussengesprek feedback hierop. Directe feedback zorgt ervoor dat de deelnemer de aangeboden stof meteen vertaald ziet naar zijn gedrag. Hiermee wordt het prosociaal gedrag aangemoedigd en bekrachtigd. Bij niet-sociaal gedrag bieden de trainers ondersteuning door het gedragsrepertoire van de deelnemer uit te breiden met een prosociale variant.

4. Cognitieve Gedragstechnieken

Rationeel-Emotieve Therapie (REBT)

De Rationeel-Emotieve Gedragstherapie (REBT) gaat ervan uit dat de perceptie van een persoon vaak op irrationele gedachten berust. De therapie richt zich op het aanpassen van deze irrationele gedachten door deze in twijfel te trekken, en te laten zien dat deze een verkeerde voorstelling geven. In CoVa 2.0 wordt REBT ingezet om de manier waarop de deelnemers de wereld beschouwen aan te passen, en de verwachtingspatronen die zij ten opzichte van het criminele gedrag hebben, te wijzigen. Veel voorkomende overtuigingen die deelnemers hebben zijn dat anderen zich moeten gedragen zoals zij dat willen, en dat sommige zaken (rijkdom, macht, populariteit) noodzakelijk zijn om het leven draaglijk te maken. M.b.v. REBT worden deze denkbeelden ter discussie gesteld en vervangen door reële gedachten. Bijv, je kunt alleen je eigen gedrag bepalen en niet dat van een ander, en sommige dingen zijn wenselijk maar niet absoluut noodzakelijk.

Cognitieve Gedragstherapie (CGT)

CGT is een verzamelnaam voor een aantal interventies die cognitieve en gedragstherapeutische interventies combineren. De hoogste effectiviteit van CGT-interventies is gevonden voor sociale vaardigheidstraining en zelfcontroletraining. Opbrengsten van CGT zijn: het trainen van sociale vaardigheden gericht op leervermogen, assertiviteit en het vormen/behouden van relaties, en het trainen van het weigeren van middelengebruik of delinquent gedrag. CoVa 2.0 is erop gericht om denkbeelden die gaan over andere mensen, situaties of zelfbeeld, en die leiden tot wangedrag, te vervangen. Deze niet-realistische denkbeelden worden in de training uitgedaagd en bijgesteld.

Zelfinstructiebenadering (ZIT)

ZIT is de hardop-denken methode, ofwel 'zelfspraak'. Het concept benadrukt dat de interne dialoog die de persoon voert, kan bijdragen aan de ontwikkeling van passend gedrag. Personen krijgen een reeks instructies aangeleerd die zij voor zichzelf moeten herhalen teneinde hun gedrag onder controle te houden. ZIT speelt een cruciale rol in CoVa 2.0: in veel strategieën (de LOS OP methode, sociale vaardigheden, omgaan met irrationele gedachten)

wordt de deelnemer geleerd zichzelf instructies te geven om de strategie succesvol uit te voeren.

5. Werken met persoonlijke doelen

In de individuele gesprekken van CoVa 2.0 bepaalt de deelnemer (ten dele) zelf wat hij wil leren doordat hij voor hem belangrijke doelen opstelt¹¹. Deze doelen worden verkend in het startgesprek, bijgesteld en verfijnd in het individuele tussentijdse evaluatiegesprek, en vastgelegd in het eindgesprek. Hierdoor ervaart hij het nut van de interventie, hetgeen de motivatie verhoogt. Bij afronding van CoVa 2.0 neemt de toezichthouder de doelen over in het plan van aanpak van toezicht. Op deze wijze draagt CoVa 2.0 in voorwaardelijke zin bij aan het behalen van de doelen.

¹¹ Deze persoonlijke doelen moeten in relatie staan met de programmadoelen van CoVa 2.0.

6. Aangehaalde literatuur

Adviesbureau van Montfoort (2005). Handreiking criminogene factoren. Handboek Methode Jeugdreclassering.

Agnew, R (2003). An integrated theory of the adolescent peak in offending. *Youth & Society*, 34 (3), 263-299.

Andrews D, Bonta J, Hoge R (1990). Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology. *Criminal Justice and Behavior*, 17, 19-52.

Andrews D, Dowden C (1999). A meta-analytic investigation into effective correctional intervention for female offenders. *Forum on Corrections Research*, 11 (3), 18-21.

Andrews DA, Bonta J (2006). *The psychology of criminal conduct* (4th Edition), Cincinnati, OH: Anderson.

Aos S, Miller M, Drake E (2006). Evidence-based adult corrections programs: What works and what does not? Olympia: Washington State Institute for Public Policy.

Baer R, Nietzel M (1991). Cognitive and behavioral treatment of impulsivity in children: a meta-analytic review of the outcome literature. *Journal of Clinical Child Psychology*, 20, 400-412.

Barriga A, Gibbs J (1996). Measuring cognitive distortion in antisocial youth: development and preliminary validation of the 'How I think' Questionnaire. *Aggressive Behavior*, 22, 333-343.

Beenackers E (2000). Effectiviteit van sanctieprogramma's: bouwstenen voor een toetskader: een literatuuronderzoek. Den Haag: WODC.

Bell, M, Deater-Deckard K (2007). Biological systems and the development of selfregulation: Integrating behavior, genetics, and psychophysiology. *Journal of Deviant Behavior Pediatrics*, 28, 409-420.

Bonta, J. (2009). What to do with low risk offenders (Research Summary, 14, 4). Toronto, Ontario: Public Safety Canada.

Bowman P, Auerbach S (1982). Impulsive youthful offenders: multimodal cognitive-behavioural treatment programme. *Criminal Justice and Behaviour*, 9, 432-454.

Blud L, Travers R (2001). Interpersonal problem-solving skills training: A comparison of R&R and ETS. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 11, 251-361.

Blud L, Travers R, Nugent F, Thornton D (2003). Accreditation of offending behaviour programmes in HM Prison Service: 'What works' in practice. *Legal and Criminological Psychology*, 8, 69-81.

Brusman L, Lowenkamp C, Latessa, E, Smith, P (2007). Application of the risk principle to female offenders. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 23, 383-398.

Burnette ML, Cicchetti D (2012). Multilevel approaches toward understanding antisocial behavior: current research and future directions. *Development and Psychopathology*, 24, 703-704.

Buysse W, Loeff, L (2012). Eerst denken, dan doen: deelrapportage doeltreffendheid cognitieve vaardigheidstraining (CoVa) voor justitiabelen. DSP-groep, Amsterdam.

- Cann J, Falshaw L, Nugent F, Friendship C (2003). Understanding What works: Accredited cognitive skills programmes for adult men and young offenders (Home Office Research Findings No. 226). London, England: Home Office.
- Chandler M (1973). Egocentrism and antisocial behaviour the assessment and training of social perspective taking skills. *Developmental Psychology*, 9, 327-332.
- Chambers JC et al. (2008). Treatment readiness in violent offenders: the influence of cognitive factors on engagement in violent programs. *Aggression and Violent Behavior*, 13, 276-284.
- Clark D (2000). Theory manual for Enhanced Thinking Skills (Prepared for Joint Accreditation Panel). London, England: Home office.
- Clarke A, Simmonds R, Wydall S (2004). Delivering cognitive skills programmes in prison: a qualitative study (Home Office Findings No. 242). London, England: Home Office.
- Cornet L (2015). Brains behind Bars. Dissertatie. NSCR, Amsterdam.
- Cornet L, Van der Laan, P, Nijman H, Tollenaar N, De Kogel (2015). Neurobiological Factors as Predictors of Cognitive-Behavioral Therapy Outcome in Dutch Prisoners. *Journal of Criminal Justice*.
- Crank B, Brezina T (2013). 'Prison will either make ya or break ya': punishment, deterrence and the criminal lifestyle. *Deviant Behavior*, 34 (10), 782-802.
- Cullen F, Soria C, Clarke A, Dean K, Fahy T (2011). Factors predicting dropout from the Reasoning & Rehabilitation Program with mentally-disordered offenders. *Criminal Justice & Behavior*, 38, 217-230.
- DeBono (1990). The use of lateral thinking. Pub Penguin; London.
- DeBono (1991). The Five day course in thinking. Pub Penguin; London.
- Dickman S, Meyer D (1988). Impulsivity and speed accuracy tradeoffs information processing. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54 (2), 274-290.
- Dickman S (1990). Functional and dysfunctional impulsive personality and cognitive correlates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 95-102.
- Doyle M, Khanna T, Lennox C, Shaw J, Hayes A, Taylor J, Roberts A, Dolan M (2013). The effectiveness of an Enhanced Thinking Skills programme in offenders with antisocial personality traits. *The Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 24 (1), 1-15.
- Drake E, Aos S, Miller M (2009). Evidence-based public policy options to reduce crime and criminal justice costs: implications for Washington State. *Victims & Offenders*, 4, 170-196.
- Duckworth D (1983). Evaluation of a program for increasing the effectiveness of problem solving. *British Journal of Psychology*, 74, 119-127.
- Dunn C et al. (2001). The use of brief interventions adapted from motivational interviewing across behavioral domains: A systematic review. *Addiction*, 96, 1725-1742.
- Durlak J, Fuhrman T, Lampman C (1991). Effectiveness of cognitive-behavioral therapy of maladapting children: a meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 110, 204-214.
- D'Zurilla, Goldfried M (1971). Problem solving and behaviour. *Journal of Abnormal Psychology*, (78), 107-126.

- Ellis A (1977). The basic clinical theory of Rational-Emotive Therapy. In: A Ellis and R Griger (Eds.) Handbook of Rational-Emotive therapy, Pub Springer: New York.
- Falshaw L, Friendship C, Travers R, Nugent F (2003). Searching for "What works": An evaluation of cognitive skills programmes (Home Office Research Findings No. 206). London, England: Home Office.
- Farrington D (1990) Implications of criminal career research for the prevention of offending.' Journal of Adolescence. Vol. 13 (2), 93-113.
- Farrington, D (2003). Developmental and life-course criminology: Key theoretical and empirical issues. The 2002 Sutherland Award address Criminology. 41 (2). 221-256.
- Feldman P (1989). Applying psychology to the reduction of juvenile offending and offences. Issues in Criminal and Legal Psychology, 14. In: Methods and Results: issues in criminological and legal
- Ferweda H, Van Wijk A, Arts N, Kuppens J (2009). CoVa volgens plan? Een vooronderzoek naar de mogelijkheden en reikwijdte van een effectonderzoek van de cognitieve vaardigheidstraining. Beke Reeks. WODC, Ministerie van Justitie, Den Haag.
- Fischer T, Captein M, Zwirs B (2011). Erkende gedragsinterventies volwassen justitiabelen: inventarisatie van het aanbod en mogelijkheden voor innovatie. Erasmus Universiteit Rotterdam. Ministerie van Veiligheid en Justitie, WODC, Den Haag.
- Friendship C & Debidin M (2006). Probation and Prison interventions. In: Perry A, McDougall C, Farrington D (Eds.) Reducing Crime: The Effectiveness of Criminal Justice Interventions. Wiley Publishers.
- Friendship C, Blut L, Erikson M, Travers R, Thomton D (2010). Cognitive-behavioural treatment for imprisoned offenders: an evaluation of HM Prison Service's cognitive skills programmes. Legal and Criminological Psychology, 8 (1), 103-114.
- Gannon T (2009). Social cognition in violent and sexual offending: an overview. Psychology, Crime and Law, 15 (2 & 3), 97-118.
- Gibbs J, Potter G, Goldstein A (1995). The EQUIP program: teaching youth to think and act responsibly through a peer-helping approach. Champaign, IL: Research Press.
- Gobbet M, Sellen J (2014). An evaluation of the HM Prison Service 'Thinking Skills Programme' using psychometric assessments. International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 58 (4), 454 - 473.
- Hanson R, Gordon A, Harris A, Marques J, Murphy W, Quinsey V, Seto M (2000). The effectiveness of treatment for sexual offenders (Report). San Diego, CA: ATSA Collaborative Data Research Committee.
- Harris D, Riddy R (2008). The Thinking Skills Programme: Theory Manual (Interventions and Substance Misuse Group). London, UK: Ministry of Justice.
- Hollin C (1999). Treatment programs for offenders. Meta-analysis. 'What works' and beyond. International Journal of Law and Psychiatry, 22, 361-372.
- Horn van JE et al. (2012). Psychiatrische stoornissen en recidive bij geweldplegers met dubbele diagnose: vergelijking met andere subgroepen geweldplegers. Tijdschrift voor Psychiatrie, 54 (6), 497-507.
- Huff G (1987). Social Skills Training. In: B J McGurk, D M Thornton, M. Williams (Eds.) Applying Psychology to imprisonment. London: HMSO.

- Jolliffe D, Farrington D (2004). Empathy and offending: a systematic review and meta analysis. *Aggression and Violent Behavior*, 9, 441-476.
- Kazdin A (1998). Psychosocial treatments for conduct disorder in children. In: P.E. Nathan & J.M. Gorman (Eds.) *A guide to treatments that work*. New York: Oxford University Press.
- Kendall P (1982). Cognitive processes and procedure in behaviour therapy. *Annual review of behaviour therapy and practice*. Vol 8, 120-155.
- Kendall P, Brasswell L (1982). Cognitive behavioural self control therapy for children: a components analysis. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 82 (50, No. 5), 672-689.
- Kendall P, Wilcox L (1979). Self control in children: Development of a rating scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 48, 80-91.
- Kohlberg L (1976). Moral stages and moralization: the cognitive-developmental approach. In: Lickona (Ed.) *Moral Development and Behavior*, 31-55. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Kovacs M, Sherrill J, George C, Pollock M, Tumuluru R, Ho V (2006). Contextual emotion-regulation therapy for childhood depression: description and pilot testing of a new intervention. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 45 (8), 892-903.
- Laan Van Der A, Blom M, Verwers C, Essers A (2006). Jeugd delinquentie: Risico's en bescherming. *Bevindingen uit de WODC Monitor. Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit 2005*.
- Landenberger N, Lipsey M (2005). The positive effects of cognitive-behavioral programs for offenders: a meta-analysis of factors associated with effective treatment. *Journal of Experimental Criminology*, 1, 451-476.
- Leon-Carrion J, Ramos F (2003). Blows to the head during development can predispose to violent criminal behaviour: rehabilitation of consequences of head injury is a measure for crime prevention. *Brain Injury*, 15, 207-216.
- Lipsey M, Chapman G, Landenberger N (2001). Cognitive-behavioral programs for offenders. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 578, 144-157.
- Lipsey M, Landenberger N, Wilson S (2007). Effects of cognitive-behavioral programs for criminal offenders. *Campbell Systematic Reviews*, 6, 1-27. doi:10.4073/csr.2007.6
- Lipsey M (2009). The primary factors that characterize effective interventions with juvenile offenders: A meta-analytic overview. *Victims & Offenders*, 4, 124-147.
- Lowenkamp C, Latessa E, Holsinger A (2006). The risk principle in action: What we have learned from 13,676 offenders and 97 correctional programs? *Crime & Delinquency*, 52, 77-93.
- McGloin JM, Pratt TC (2003). Cognitive ability and delinquent behavior among inner-city youth: a life-course analysis of main, mediating, and interaction effects. *International Journal of Offender Therapy Comparative Criminology*, 47, 253-271.
- McDougall C, Clabour J, Perry A, Bowles R (2009a). Evaluation of HM prison service enhanced thinking skills programme: Report on the implementation of a randomized control trial (Ministry of Justice Research Series No. 4/09). London, England: Ministry of Justice.
- McDougall C, Clabour J, Perry A, Bowles R (2009b). Evaluation of HM prison service enhanced thinking skills programme: Report on the outcomes of a randomized control trial (Ministry of Justice Research Series No. 3/09). London, England: Ministry of Justice.

- McGuire J (2000). *Cognitive behavioural approaches: An introduction to theory and research*. London, England: Home Office, HM Inspectorate of Probation.
- McGurk B, Newell T (1987). Social skills training: a case study within a sex offender. In: *Applying psychology to imprisonment*. (Eds.) McGurk B, Thornton D and Williams M. HMSO: London.
- Meichenbaum D, Deffenbacher J (1988). Stress inoculation training. *Counselling Psychology*, 16, 69-90.
- Meichenbaum D, Goodman J (1971). Training impulsive children to talk to themselves. *Journal of Abnormal Psychology*, 77 (2), 115-126.
- Miller W, Rollnick S (2002). *Motivational Interviewing: Preparing People to Change Addictive Behaviour*. New York, Guilford Press.
- Miller G, Klugness L (1989). Childhood theft: a comprehensive review of assessment and treatment. *School Psychology Review*, 18 (1), 82-97.
- Miller W, Mount K (2001). A small study of training in motivational interviewing: does one workshop change clinician and client behavior? *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 29, 457-471.
- Miller W et al. (1993). Enhancing motivation for change in problem drinking: a controlled comparison of two therapist styles. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61, 455-461.
- Mullen, Simpson (2007). Does executive functioning predict improvement in offenders' behaviour following Enhanced Thinking Skills training? An exploratory study with implications for rehabilitation. *Legal and Criminological Psychology*, 12, 117-131.
- Pearson F, Lipton D, Cleland C, Yee D (2002). The effects of behavioral/cognitive-behavioral programs on recidivism. *Crime & Delinquency*, 48, 476-496.
- Polaschek D (2011). Many sizes fit all: a preliminary framework for conceptualizing the development and provision of cognitive-behavioral rehabilitation programs for offenders. *Aggression and Violent Behavior*, 16, 20-35.
- Poppel Van J, Tackoen I (2004). *Procesevaluatie testfase Enhanced Thinking Skills training – Cognitieve vaardigheden (ETS-CoVa): eerst denken, dan doen! IVA Beleidsonderzoek en Advies*, Tilburg.
- Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering GGZ, Leger des Heils Jeugdzorg en Reclassering (2014). *Handleiding RISC 4 (versie 4.0)*.
- Robinson, D. (1995). *The impact of cognitive skills training on post-release recidivism among Canadian federal offenders*. Ottawa: Correctional Services of Canada
- Ross R, Fabiano E, Ewles D (1988). 'Reasoning and Rehabilitation.' *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 32, 29-35.
- Ross R, Fabiano E (1990). *Reasoning and rehabilitation course instructors manual*. Ottawa: Cognitive Station.
- Ross R, Fabiano E (1985). *Time to think. A cognitive model of delinquency prevention and rehabilitation*. Johnson City, Tenn: Institute of Social Sciences and Arts.
- Ross R, Fabiano E, Ross, B (1989). *Reasoning and rehabilitation: a handbook for teaching cognitive skills*. Ottawa: The Cognitive Centre.

- Ross R, Ross D (1995). *Thinking Straight : the reasoning and rehabilitation programme for delinquency prevention and offender rehabilitation*. Ottawa : Air Training and publications.
- Sadler G (2010). *Evaluation of the impact of the HM Prison Service Enhanced Thinking Skills programme on reoffending Outcomes of the Surveying Prisoner Crime Reduction (SPCR) sample*. Ministry of Justice Research Series 19/10.
- Serin RC, Kuriychuk M (1994). *Social and cognitive processing deficits in violent offenders: implications for treatment*. *International Journal of Law and Psychiatry* (17), 4, 431-441.
- Stams GJ et al. (2006). *The moral judgment of juvenile delinquents: a meta-analysis*. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 697-713.
- Stuss D, Alexander M (2000). *Executive functions and the frontal lobes: a conceptual view*. *Psychological Research*, 63, 289-298.
- Tapp J, Fellowes E, Wallis N, Blud L, Moore E (2009). *An evaluation of the Enhanced Thinking Skills (ETS) programme with mentally disordered offenders in a high security hospital*, *Legal and Criminological Psychology*, 14 (2), 201-212.
- Tarling, R (1993) *Analysing offending : Data models and interpretations*. London: HMSO.
- Tierolf B (2007). *Evaluatie effecten CoVa-training Reclassering Nederland*. Verwey-Jonker Instituut, Utrecht.
- Tong L, Farrington D (2007). *Effectiveness of reasoning and rehabilitation in reducing reoffending*. Cambridge, UK: Institute of Criminology, Cambridge University.
- Travers R, Mann R, Hollin C (2014). *Who benefits from cognitive skills programs: differential impact by risk and offense type*. *Criminal Justice and Behavior*, 41 (9), 1103-1129.
- Uljee N, Grootegoed V (2006). *Wat Werkt? De 'Wat Werkt'-benadering en het sanctiebeleid in Nederland*.
- Verweij S, Tollenaar N, Wartna B (2015). *CoVa: eerst denken en dan...? Vergelijkend recidiveonderzoek naar het effect van cognitieve vaardigheidstrainingen uitgevoerd in de periode 2008-2011*. Cahier 2015-X: vertrouwelijk, nog niet openbaar rapport. Onderzoeksafdeling Rechtshandhaving en Sancties (CRS), Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum Criminaliteit (WODC), Den Haag.
- Voorhis P van, Spiropoulos G, Ritchie P, Seabrook R, Spruance L (2013). *Identifying areas of specific responsivity of cognitive-behavioral treatment outcomes*. *Criminal Justice and Behavior*, 40 (11), 1250-1279.
- Vught E Van et al. (2011). *Moral development and recidivism: a meta-analysis*. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55 (8), 1234-1250.
- Vaske et al (2011). *Toward a biosocial theory of offender rehabilitation: Why does cognitive-behavioral therapy work?* *Journal of Criminal Justice*, 39, 90-102.
- Walker K, Bowen E, Brown S (2013). *Psychological and criminological factors associated with desistance from violence: a review of the literature*, 18, 286-299.
- Ward T, Casey A (2010). *Extending the mind into the world: a new theory of cognitive distortions in sex offenders*. *Aggression and Violent Behavior*, 15(1), 49-58.
- Weaver B, McNeill F (2012). *Managing cases or supporting change? Some implications of desistance research for case management*. *EuroVista*, (2), 2, 97-108.

Wormith J et al. (2007). The rehabilitation and reintegration of offenders: the current landscape and some future directions for correctional psychology. *Criminal Justice and Behavior*, 34 (7), 879-892.

Wilson R (1984). A review of self-control treatments for aggressive behaviours. *Behavioural Disorders*, 9, (2), 131-140.

Wilson D, Bouffard L, MacKenzie D (2005). A quantitative review of structured, group-oriented, cognitive behavioral programs for offenders. *Criminal Justice and Behavior*, 32, 172-204.